

ΠΛΑΤΩΝ

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ

*«Μέτρον τοιούτων λόγων ἀκούειν
δλος ὁ βίος νοῦν ἔχουσι».*

Πλάτωνος Πολιτεία 450B

ΕΤΟΣ ΙΕ' 1963

ΤΕΥΧΗ Α' ΚΑΙ Β'

29/30

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΔΕΡΗ
ΑΘΗΝΑΙ 1963

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΙΑΤΡΙΚΑ ΠΡΟΣΦΚΡΑΤΙΚΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ

ΙΑΤΡΙΚΗ και ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ επί μακροῦς αἰῶνας ἐβάδισαν ἀδελφωμένοι και ἡ ἀμοιβαία ἐπίδρασις αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀναμφισβήτητος, ἡ δὲ ἀλληλοβοήθειά των κατέστη και διὰ τὴν κατάρτισιν τῆς φιλοσοφίας και τῆς Ιατρικῆς θεωρίας, στενὴ και ἀναγκαία και εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἀδιστακτως δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι διὰ τῆς τριαύτης σχέσεως ἡ μὲν φιλοσοφία ἀπέκτησε πλουσιώτερον και θετικώτερον περιεχόμενον, ἡ δὲ Ιατρικὴ κῦρος και ἐπιστημονικότητα.

Ὁ Πυθαγόρας, ὁ Φιλόλαος, ὁ Ἀναξαγόρας, Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Δημόκριτος ἐκ τῶν φυσιολόγων, ὑπῆρξαν φιλόσοφοι—Ιατροὶ ὡς και οἱ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας Πλάτων, Ἀριστοτέλης και ἄλλοι, ὁ δὲ Ἀλκμέων, ὁ Ἄκρων Ἀκραγαντίνος, ὁ Ἱπποκράτης Ιατροὶ—φιλόσοφοι.

Ἡ Ιατρικὴ καθ' Ἱπποκράτη, χρῆζει ἐνδελεχοῦς ἐρεῦνης και ἐρμηνείας τῶν φυσικῶν γεγονότων και φαινομένων, διὸ αὕτη πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς σαφοῦς γνώσεως τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου και τῆς «συνόλου φύσεως», ὡς και τῆς διαβιώσεως αὐτοῦ ἐν τῷ μακροκόσμῳ και δὴ και τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος. Καὶ δὲν εἶναι νοητὰ οὔτε ζωὴ, οὔτε γέννησις, οὔτε νόσησις, ἀλλ' οὔτε και θάνατος, ἄνευ τοῦ ἐρευνητικοῦ πνεύματος, ἄνευ δηλαδὴ τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν λυδίαν λίθον πάσης γνώσεως.

Διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης, ἐπιστήμης πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, ἐνισχύεται τὸ πνεῦμα και ἐνδυναμοῦται ὁ νοῦς, ἡ δὲ κρίσις καθίσταται διαυγεστάτη και ὁ Ιατρός ἐκφεύγει τὴν ὀλισθητικὴν πίεσιν και τοιοῦτοτρόπως εἰς πᾶσαν αὐτοῦ σκέψιν και πράξιν ὑπερέχει ἡ φρόνησις και διαλάμπει ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ δὲ Ιατρικὴ ἀνυψοῦται, ὁμοῦ μὲ τὸν Ιατρόν, ὡς ἀληθῆς ἐπιστήμη, τῷ ὄντι θεία τέχνη!

«Διὸ δὴ ἀναλαβόντα ταύτην ἕκαστος, μετάγειν τὴν σοφίην ἐς τὴν Ιατρικὴν και τὴν Ιατρικὴν ἐς τὴν σοφίην»!

(Ἱπποκράτης περὶ ΕΥΣΧΗΜΟΣΥΝΗΣ)

Εἶναι ἀληθές, τονίζει ὁ πατήρ τῆς Ιατρικῆς, ὅτι πολλαὶ ἐπιστήμαι, τέχναι, ὡς τὰς ἀποκαλεῖ, και μορφαὶ φιλοσοφίας, φαίνεται ὅτι ἐφευρέθησαν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης περιεργείας, διὸ και ὁμιλοῦν ἐνίοτε περὶ πραγμάτων ἀνωφελῶν, δι' ὅτι διαλαμβάνουν. Ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν σημεῖα τινὰ αὐτῶν, ἅτινα δὲν παρουσιάζουν ὀκνηρίαν πνεύματος, οὐδ' ἴχνος τι κακίας, διότι ἡ ἀδράνεια (τὸ σχολάζον), και ἡ ὀκνηρία (ἄπρακτον), προσελκύουν τὸ κακὸν και ὀδηγοῦν τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν κακίαν, ἐν ᾧ τούναντίον τὸ δραστήριον και τὸ εὐφυές «τὸ δ' ἐργηγορὸς και πρὸς τι τὴν διάνοιαν ἐντετακός», ὀδηγεῖ τὸν ἀνθρώπον πρὸς τὸ κάλος τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ και τὸ ἔργον τῆς φιλοσοφίας και τὸ ἔργον τῆς Ιατρικῆς δὲν εἶναι διδασκτέον, πρὶν ἢ μάθῃ τις, ὅτι ἡ μὲν Ιατρικὴ λαμβάνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκ τῆς γνώσεως τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ σοφία ἐκ τῆς γνώσεως και ἐρμηνείας τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως ποιουμένων. (Ἱππ. π. Εὐσχ. 4). Ἡ περὶ θεῶν γνώσις, ἐξ ἄλλου, προσθέτει ὁ σοφὸς τῆς Κῶ, κέκτηται μεγάλην σημασίαν, ἀλλ' ἡ περὶ αὐτῶν ἰδέα εὐρίσκαται ἐν συγχύσει ἐν τῷ νῷ, περὶ δὲ τοῦ προβλήματος τούτου, ὅπερ φλέγει τὴν διάνοιαν τοῦ σκεπτομένου ἀνθρώπου θὰ εὔρη τὴν ἀπάντησιν

ἐκ τῆς φιλοσοφίας, ὡς καὶ τὴν λύσιν, διὸ τὸ μέγιστον ἐκ τῶν θεῶν ἀγαθῶν εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἢ φιλοσοφία, διότι δι' αὐτῆς ἀποδεικνύεται οὗτος λογικὸν ὄν.

Ἡ ἰατρικὴ, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων νοσησεως, ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ θεοῦ, διότι εἰς τὴν ἰατρικὴν δὲν ὑπάρχει ἐξαιρετικὴ δύναμις νὰ κυριαρχῇ καὶ νὰ ὑπερβάλλῃ τῆς δυνάμεως τῶν θεῶν. Τὸ ἀληθές βεβαίως εἶναι ὅτι οἱ ἰατροὶ διὰ τῆς τέχνης τῶν θεραπέυον πολλὰ πάθη καὶ πολλὰς νόσους, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης γεγονός ὅτι καὶ πολλὰ νόσοι θεραπεύονται αὐτομάτως. Καὶ διὰ τὴν σοφίαν καὶ διὰ τὴν ἰατρικὴν, καταλήγει, ὑπάρχει μίᾳ ὁδός, ἥτοι ἡ ἀπομίμησις τῆς φύσεως εἰς τὴν αὐτόματον ἴασιν τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν νόσων τοῦ σώματος, ὅπερ, ὡς φαίνεται, ἀγνοοῦν οἱ πλείστοι τῶν ἰατρῶν καὶ φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι ἀρκοῦνται εἰς τὰς στοιχειώδεις γνώσεις τῶν ὀργανικῶν λειτουργιῶν. (Εὐσχ. 6).

Καὶ ὁ Γαληνός, τὸ πνευματικὸν τέκνον τοῦ Ἰπποκράτους, συνδέει περισσότερο τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς ἰατρικῆς. Γράφει δὲ εἰς τὸ ἔργον του «ΟΤΙ ΑΡΙΣΤΟΣ ΙΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ», τί ὑπολείπεται εἰς τὸν ἰατρὸν νὰ μὴ εἶναι καὶ φιλόσοφος, ὥστε ἐπαξίως ν' ἀσκῇ τὴν τέχνην τοῦ Ἰπποκράτους; Διότι ἐὰν πρέπη ν' ἀσκηθῇ οὗτος εἰς τὸ λογικῶς σκέπτεσθαι, προκειμένου νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν τοῦ σώματος καὶ τὴν διαφορὰν τῶν νοσημάτων, ὡς καὶ τῶν θεραπευτικῶν ἐνδείξεων, ὀφείλει νὰ γυμνασθῇ εἰς τὴν λογικὴν θεωρίαν. Καὶ προκειμένου νὰ προβῇ μετὰ ζήλου εἰς τοιαύτας ἀναζητήσεις, πρέπει νὰ περιφρονῇ τὸ χρῆμα καὶ νὰ καθοδηγηθῇ ὑπὸ τῆς φρονήσεως, ὅποτε κατέχει ὅλα τὰ εἶδη τῆς σοφίας, ἥτοι τὸ λογικόν, τὸ φυσικόν καὶ τὸ ἠθικόν.

Καὶ ἐφ' ὅσον ἀληθές εἶναι ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀναγκαία εἰς πάντα ἰατρὸν, καὶ ὅταν σπουδάζῃ τὴν ἰατρικὴν καὶ ὅταν ἀργότερον ἀσκεῖ ταύτην, καθίσταται φανερόν ὅτι ὁ καλὸς ἰατρὸς κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ εἶναι καὶ καλὸς φιλόσοφος. «Δῆλον ὡς, ὅστις ἂν ἰατρὸς ᾖ, πάντως οὗτός ἐστι καὶ φιλόσοφος» (Γαλ. 1,60, Κ).

Οἱ προσωκρατικοὶ καλούμενοι φιλόσοφοι διεκρίθησαν διὰ τὴν ἀσχολίαν αὐτῶν εἰς τὴν συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ἐν γένει φύσεως, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων, διὸ καὶ ΦΥΣΙΚΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ἢ ΦΥΣΙΟΛΟΓΟΙ ἐκλήθησαν. Ἡ Φυσικὴ φιλοσοφία, ὡς διεμορφώθη αὕτη κυρίως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φυσιολόγων, Θαλοῦ (585 π.Χ.), Ἀναξιμάνδρου (611—545), Ἀναξιμένους (588—524), Ἡρακλείτου (535—475), Ἐμπεδοκλέους (495—435), Ἀναξαγόρου (500—428), Ἀρχελάου καὶ ἄλλων, σκοπὸν προτίθεται νὰ διερευνήσῃ πάντα τὰ προβλήματα, τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν διερεύνησιν πάντων τῶν φαινομένων καὶ γεγονότων τῆς ζωῆς ἐν γένει καὶ τῆς φύσεως καθόλου. Συγκεκριμένως δὲ ἡ φυσικὴ φιλοσοφία, ὡς πρῶτος ὠνόμασε ταύτην ὁ Ἀριστοτέλης¹⁾, ἀντικείμενον ἐρεύνης ἔχει τὸ περὶ ὕλης συστάσεως καὶ τὸ περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ παντός. Τὸ πρῶτον προϋποθέτει τὴν ἀπόκτησιν ἀνατομικῶν γνώσεων, τὸ δεύτερον φυσιολογικῶν, πρὸς τούτοις δὲ τὸ περὶ τῆς ζωῆς καθόλου καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὀργανισμῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ ἀνθρώπου, τῆς πρώτης συστάσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς²⁾, ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν βιολογίαν.

Τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων καὶ δὴ καὶ τῶν σοφιστῶν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν γνῶσιν τῆς γενέσεως τῶν ὄντων καὶ τῆς τύχης αὐτῶν, ἀλλ' ἐνδιαφέρεται διὰ πᾶν, τὸ ὅποιον ἔχει σχέσιν πρὸς ταῦτα, ἥτοι περὶ θεοῦ, δικαίου, ῥητορικῆς, φιλοσοφίας, ἰατρικῆς κ.ο.κ. Ἐνδιαφέρονται δὲ κυρίως περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι περὶ τῆς ἀνατομικῆς ὕφης τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τοῦτο σπουδάζουν παιδιόθεν τὴν ἀνατομικὴν, ὁμοῦ μετὰ τῆς γραμματικῆς, περὶ τῆς λειτουργίας τῶν ὀργανικῶν συστημάτων καὶ τῆς ὑγείας, καὶ περὶ διαταραχῆς ταύτης ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν διαφόρων παθογόνων παραγόντων. Διὸ σπουδάζουν ἐμβριθῶς τὴν φύσιν ἐν

1) Πρὸς, Μ.τ.φυσ. Β, 1—1025β 25, 1026α 18—π. Ζώ. Μορ. Β 7, 658α 9).

2) Βλ. Βορέα, Εἰσαγωγή εἰς φιλοσοφίαν, σελ. 166.

γένει και κυρίως την φύσιν του ανθρώπου και των άλλων έμβίων όντων (1) και πολλά περί ταύτης έγραψαν. «Τινές δέ ούχ έν, άλλα πλείονα βιβλία της θεωρίας έποίησαντο ταύτης, ένιοι δέ και πάνυ πολλά...» (Γαλ. XV, 15).

Έν όλίγοις, έπαναλαμβάνομεν, οι φιλόσοφοι της αρχαίας Έλλάδος, ως οι προσωκρατικοί, επίσης και ο ήγεμών των φιλοσόφων Πλάτων και ο πανεπιστήμων Άριστοτέλης, μεγάλην απέδωκαν σημασίαν εις την σπουδήν της θεωρητικής Ιατρικής, ως φυσικής επιστήμης. Άμφότεραι δέ φιλοσοφία και Ιατρική ήθησαν ως πραγματικά έπιστήμια, όπως πάλι το καλόν και ωραίον, ήνδρώθησαν δέ εις την Έλλάδα και διεδόθησαν προς πάσαν κατεύθυνσιν.

Πολλά δέ προσεπορίσθη ή φιλοσοφία εκ της μελέτης της Ιατρικής, ως και ή Ιατρική εκ των γνώσεων της φιλοσοφίας, διότι ή μέν φιλοσοφία διά της ένδελεχοϋς και έπισταμένης έρεύνης της φύσεως «του καθόλου», κατενόησε την φύσιν «του καθ' έκαστον», ή δέ Ιατρική διά της έφαρμογής των γνώσεων περί φύσεως και των νόμων αυτής εις τον ανθρώπινον οργανισμόν, ήδυνήθη διά της γνώσεως της φύσεως του «καθ' έκαστον», να έννοήση την φύσιν, του «καθόλου», όπως ο σοφός της Κώ ανάγει εις το τελειότερον Ιατρικόν σύστημα, το όποιον βασίζεται εις την γνώσιν «της του όλου φύσεως», ήτοι εις την γνώσιν του σωματοψυχικού συνόλου.

Τό «καθ' έκαστον», κέκτηται οικείαν φύσιν, Ιδιάζουσαν ζωϊκήν δύναμιν, ή όποία συνέχει, διοικεί και κατευθύνει τοϋτο εις την έκπλήρωσιν του φυσικού του προορισμού, άλλ' ή φύσις του «καθ' έκαστον», άντλεί δύναμιν ύπάρξεως και εξέλιξεως εκ της φύσεως του «καθ' όλου», όπως δηλοΐ ότι ή «καθ' έκαστον» φύσις έχει άμεσον ζωϊκήν έξάρτησιν εκ της φύσεως του «καθ' όλου», ήτοι του περιβάλλοντος, ως διετύπωσεν ο Ιπποκράτης, ήτοι ο μικρόκοσμος διαβιοΐ έν τῷ μακροκόσμῳ. Η άντίληψις αύτη καθ' Ιπποκράτη, επεκτείνεται και εις τά διάφορα όργανα και μέλη του σώματος, ένθα «καθ' έκαστον», είναι τά όργανα, και «καθ' όλου», ο οργανισμός. Επίσης το σώμα ή ή ψυχή, είναι τά «καθ' έκαστα», κ.ο.κ.

Και δέν δυνάμεθα να κατανοήσωμεν τά έν τῇ ψυχῇ συμβαίνοντα, κατά Πλάτωνα, εάν δέν γνωρίζωμεν προηγουμένως το τί συμβαίνει εις το σώμα και τοϋτο θα επιτύχωμεν διά της μεθόδου του Ιπποκράτους, οστις έσπούδασε το σύνολον. «Ψυχής οϋν φύσιν άξίως λόγου κατανοήσαι οίει δυνατόν είναι, άνευ της του όλου φύσεως; —το τοίνυν σκόπει περί φύσεως τί ποτε λέγει ο Ιπποκράτης και ο όρθός λόγος». (Φαίδρ. 270B).

**

Κύριος χαρακτήρ της προσωκρατικής φιλοσοφίας, επαναλαμβάνομεν, είναι ή γενική φυσιολογία, ήτοι ή σαφής γνώσις της φύσεως του μακροκόσμου και του μικροκόσμου. Έκαστος δέ φιλόσοφος της περιόδου ταύτης έχει να επιδείξη την Ιδικήν του σοφίαν, ήτοι το Ιδιον αύτου φιλοσοφικόν σύστημα, περί της δομής του κόσμου έν γένει.

Εις την γενικήν φυσιολογίαν υπάγεται και ή ανατομική παρατήρησις, ήτις επί

1) «Οι μέν οϋν αρχαιοι και πρώτοι φιλοσοφήσαντες περί φύσεως, περί της όλικής αρχής και της τοιαύτης αίτίας έσκόπουν, τίς και ποία τις, και πως εκ ταύτης γίνεται το όλον, και τίνας κινόντος, οίον νείκους ή φίλιας ή νοϋ ή του αυτομάτου, της δ' υποκειμένης όλης τοιάνδε φύσιν έχουσης εξ ανάγκης, οίον του μέν πυρῆνος θερμῆς, της δέ γῆς ψυχρῆς, και του μέν κοϋφῆς, την δέ βαρείαν. Οδτω γάρ και τον κόσμον γεννῶσιν. Ομοίως δέ λέγουσιν και την περί των ζῳων και των φυτῶν γένεσιν, οίον ότι έν τῷ σώματι βέοντος μέν υδατος κοιλίαν γενέσθαι και πάσαν ύποδοχήν της τε τροφῆς και του περιττώματος, του δέ πνεύματος διαπορευθέντος τους μυκτήρας αναρραγήναι. Ο δ' άνήρ και το υδωρ όλη των σωματων είναι' εκ τοιούτων γάρ σωματων συνιστῶσιν την φύσιν πάντες» (Άριστ. π. Ζῳ. Μορ. 640α 16—640β 7).

τῶν προσωκρατικῶν φυσιολόγων προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν ὄλως ἔρευναν, διότι εἰς τὴν ἀνατομικὴν δομὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀπέδωσαν μεγάλην σημασίαν καὶ ἡ περὶ αὐτῆς γνῶσις τῶν ἐξικνεῖται εἰς μέγιστον βαθμόν, πρὸς δὲ ἀπόκτησιν ἀνατομικῶν γνώσεων ἐπεδίδοντο παιδιόθεν, ὁμοῦ μετὰ τῆς γραμματικῆς καὶ φιλοσοφίας εἰς τὴν ἀνατομὴν πτωμάτων ζῴων, ἴσως καὶ ἀνθρώπων (1).

Ὅθεν ἡ κατάρτισις τῆς ἰατρικῆς θεωρίας ὀφείλεται εἰς τοὺς προσωκρατικούς φιλοσόφους ἢ ἄλλως καλουμένους φυσικούς ἢ φυσιολόγους. Οὗτοι ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν νὰ σπουδάσουν τὴν ἰατρικὴν ὡς φυσικὴν ἐπιστήμην (2), ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐνδελεχῆ ἔρευναν τῆς φύσεως ἐν γένει καὶ τοιουτοτρόπως κατήρτισαν τὴν γενικὴν φυσιολογίαν καὶ ἐκαλλιέργησαν τὴν ἰατρικὴν. Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι διὰ τῶν συχνῶν, ἐξ ἄλλου, ἀνὰ τὸν τότε γνωστὸν κόσμον περιουσιῶν, ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποκτήσουν πολλάς ἰατρικὰς γνώσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐπλούτισαν τὴν ἑλληνικὴν ἰατρικὴν διὰ θετικωτέρου περιεχομένου. Καὶ τοιουτοτρόπως ἡ συμβολὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων προσωκρατικῶν φιλοσόφων εἰς τὴν ἰατρικὴν θεωρεῖται θετικὴ καὶ σπουδαία καὶ δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἡ ἀρχαία φιλοσοφία εἶναι ἡ μήτηρ τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι σοφοί, ἐπαναλαμβάνομεν, ἐν τῇ ἐρεύνη τῶν περὶ τῶν γενικῶν προβλημάτων τῆς φύσεως, ἐπεξέτειναν τὰς ἐρέυνας τῶν ἐπὶ τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἀνατομικῆς συγκροτήσεως τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῆς ὑγιεινῆς του καταστάσεως καὶ ἐπὶ τῶν μεταβολῶν τῶν διαφόρων παθολογικῶν καταστάσεων.

Πολλοὶ δὲ ἰατρικαὶ θεωρίαι τὴν ἀρχὴν τοὺς ἔχουν εἰς φιλοσοφικὰς δοξασίας. Ἡ περὶ τῶν χυμῶν λ.χ. θεωρία, ἥτις διεμορφώθη εἰς τέλειον ἰατρικὸν σύστημα ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς ἰατρικῆς, τὴν ἀρχὴν τῆς ἔσχεν ἀπὸ τῆς Πυθαγορείου σχολῆς. (Πλουτάρχ. περὶ Ἀρεσκ. φιλ. β, 5, 609).

Τὰ δὲ ἐκ τῆς χολῆς νοσήματα προέρχονται ἐκ τῶν δοξασιῶν τοῦ Ἀναξαγόρου (Ἄριστ. π. Ζ. ἰστ. β, 4). Ἡ θεωρία περὶ τῆς ἐμφύτου θερμασίας ἀνήκει εἰς τὸν Ζήνωνα τὸν Ἐλεάτην. (Διογ. Λαέρτ. β, IX, VIII). Ἡ δὲ θεωρία περὶ ἀπεκκρίσεως τοῦ σπέρματος ἐξ ὄλων τῶν μορίων τοῦ σώματος (δρα Ἴππ. περὶ Γονῆς τόμ. 7ος, σελ. 474, ἔκδ. Littré) ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Δημοκρίτου (βλ. Ἄριστ. π. Ζ. γεν. β, 4, 1 καὶ Γαλ. περὶ Φιλ. ἰστ. τόμ. XIX, σελ. 322—337).

Ὁ Ἄριστοτέλης, ὡς θὰ εἶδωμεν ἀλλαχοῦ, τονίζει χαρακτηριστικῶς (Αἰσθήσ. κεφ. 1) περὶ τῆς τάσεως τῶν φυσικῶν ν' ἀσχολοῦνται εἰς τὰ ἰατρικὰ προβλήματα: «Φυσικοῦ δὲ καὶ περὶ ὑγείας καὶ νόσου, οὐ μόνον ἐστὶν ἰατροῦ, ἀλλὰ καὶ φυσικοῦ... ἐπεὶ ὅτι γε σύνορος ἢ πραγματεία μέχρι τινός ἐστι, μαρτυρεῖ τὸ γινόμενον, τῶν γὰρ ἰατρῶν ὅσοι κομποὶ καὶ περίεργοι, καὶ τὴν περὶ φύσεως πραγματευθέντων οἱ χαριέστεροι σχεδὸν τελευτῶσιν εἰς τὰς ἰατρικὰς ἀρχάς». Κατὰ ταῦτα ἀναμφηρίστως πολλὰ ὀφείλει ἡ ἰατρικὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, καθὼς καὶ ἡ φιλοσοφία εἰς τὴν ἰατρικὴν, διότι ἡ μὲν φιλοσοφία διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς ἐρέυνης τοῦ «καθ' ἕκαστον» καὶ τῆς «τοῦ ὄλου» φύσεως, καὶ ἡ ἰατρικὴ διὰ τῆς ἐρέυνης τῶν φυσικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν «ΝΟΜΩ καὶ ΦΥΣΕΙ», κατόρθωσαν νὰ κατανοήσουν τὴν λεπτομερῆ φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καὶ νὰ καταπολεμήσουν τὰς φθοροποιούς δυνάμεις.

1) Πρὸς τὸ ἐμὸν Ἡ ἀνατομικὴ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων παρ' ἀρχαίους, 1950, Εἰσαγ.—Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ.

«Παρὰ ταῖς γονεῦσιν ἐκ παίδων ἀσκουμένοις, ὡσπερ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, οὕτως ἀνατέμνειν. Ἰκανῶς γὰρ ἐσπουδάκασιν οἱ παλαιοὶ τὴν ἀνατομὴν, οὐκ ἰατροὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλόσοφος» (Γαλ. II, 280).

2) «Λέγουσι τοὺς Πυθαγορείους πάνυ σφόδρα περὶ τὴν ἰατρικὴν σπουδάσαι τέχνην. Καὶ Πλάτων δὲ φρονιτὶδα εἰς αὐτὴν ἔσχε πλείστην, καὶ Ἄριστοτέλης ὁ Νικομάχον καὶ ἄλλοι πολλοί». (Αἰλιαννοῦ Ποικ. Ἰστ. IX, κ.δ.).

Ἐκ τῶν πρώτων τῆς βήματα τὴν φιλοσοφίαν ἀπασχόλησεν ἡ ὑψηλὴ ἰδέα πόθεν προῆλθεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ποῖοι νόμοι διέπουν τὴν φύσιν ἐν τῇ διαβιοῖ, πόθεν ὁ ζῶν ὀργανισμὸς ἀρύει τὰς δυνάμεις ζωῆς του καὶ ὁποῖα ἡ σχέσις του πρὸς τὴν γύρω αὐτῆς φύσιν. Ποῖα τουτέστιν ἡ σχέσις τοῦ μικροκόσμου πρὸς τὸν μακρόκοσμον.

Ἐκαστος ὀργανισμὸς κέκτηται οἰκείαν φύσιν καὶ ἰδιάζουσαν ζωϊκὴν δύναμιν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ συνέχουσα ἀρχή, ἣτις διοικεῖ καὶ κατευθύνει τοῦτον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ φυσικοῦ του προορισμοῦ.

Ἄλλ' ἡ φύσις τοῦ «καθ' ἑκάστον», κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν ἔκφρασιν, ἀντλεῖ δύναμιν ὑπάρξεως ἐκ τῆς ἐν γένει φύσεως, ἥτοι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ «καθ' ὅλου», ἥτοι ὁ μικρόκοσμος, κατ' ἄλλην φιλοσοφικὴν ἔκφρασιν, διαβιοῖ ἐν τῷ μακροκόσμῳ.

Ὅπως δηλονότι ἡ φύσις ἐκάστου ὀργάνου καὶ μορίου τοῦ σώματος ἔχει στενὴν καὶ ἀμεσον ἐξάρτησιν ἐκ τοῦ συνόλου ὀργανισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, δὲν ἴσταται ὡς ἀνεξάρτητος μονὰς ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνόλου φύσεως, ἀλλὰ τὸναντίον τυγχάνει στενῶς μετ' αὐτῆς συνυφασμένη, ἀφοῦ συνίσταται ἐκ τῶν αὐτῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ ὑπόκειται εἰς τοὺς αὐτοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς γενέσεως καὶ τῆς μεταβολῆς.

Ἐν συντόμῳ λόγῳ ἡ προῖπποκρατικὴ λατρικὴ ἀπὸ θεωρητικῆς ἐπόψεως, ἦτο ἀρκούντως προηγμένη καὶ ἀδελφωμένη μετὰ τῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐνῶ ὡς φυσικὴ ἐπιστήμη ἐκέκτητο εὐρύτατον περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τῶν δοξασιῶν τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων, ὡς πρακτικὴ ὁμως εἶχε πολὺ στενὰ ὄρια, διότι ἡ φιλοσοφία διὰ τῆς σπουδῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς λατρικῆς εἰς τὴν γενικὴν φυσιολογίαν, προήγαγε ταύτην μὲν ὡς ἐπιστήμην, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ λατρικὸν περιεχόμενον ἀνεμείχθη, ἐν πολλοῖς, μὲ ἀκαταλήπτους εἰς τοὺς περισσοτέρους δοξασίας, ἀπεξενώθη τῶν πρακτικῶν γεγονότων καὶ φαινομένων καὶ κατέστη κτῆμα τῶν ὀλίγων, δηλαδὴ τῶν φιλοσοφούντων καὶ τῶν λίαν πεπαιδευμένων Ἀσκληπιαδῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἔγκλεισις τῆς ἐπιστημονικῆς λατρικῆς εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, ἀφήκεν ἐλεύθερον τὸ πεδῖον δράσεως εἰς τοὺς ἀγύρτας καὶ ἡ ἀγυρτεία καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐγιγαντώθησαν ἐπικινδύνως διὰ τὴν λατρικὴν. Εἰς τὴν ἐπικίνδυνον αὐτὴν καμπὴν τῆς λατρικῆς, εὐτυχῶς, ἐνεφανίσθη ὁ πατήρ τῆς λατρικῆς, ὅστις ἀπήλλαξε ταύτην τῆς πιέσεως τῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ τῆς ἀγυρτείας καὶ τῆς μαγείας, καθὼς καὶ τῆς πιέσεως ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας εἰς τὰ στενὰ ὄρια τῶν Ἀσκληπιδίων, καὶ τὴν κατέστησε πραγματικῶς ἐλευθέραν ἐπιστήμην.

Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι ἀπέδωκαν τὴν φυσικὴν σύνθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, καθὼς καὶ τῶν ὄντων ἐν γένει, εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν πρώτων ἀρχῶν ἢ τῶν φυσικῶν καλουμένων στοιχείων ἥτοι εἰς τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, τὴν γῆν καὶ τὸν ἀέρα. Καὶ καθ' Ἴπποκράτη, τὴν ὀργανικὴν καὶ τὴν ἀνόργανον φύσιν συνίστησι ὁ συγκερασμὸς (κρᾶσις) τῶν τεσσάρων φυσικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα καλοῦνται ὑπὸ τῶν φυσικῶν καὶ ἄφθαρτα ἢ ἀγέννητα ἢ ὁμοιομερῆ, διότι διὰ τῆς χωνεύσεως αὐτῶν γεννῶνται καὶ τὰ ὕλικά καὶ τὰ ψυχικά στοιχεῖα τοῦ ὀργανισμοῦ.

Τὰ φυσικὰ στοιχεῖα μεταφέρονται εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων ἐκ τῆς γῆς διὰ τῶν προσλαμβανομένων τροφῶν, αἱ ὁποῖαι ὑποκείμεναι εἰς τὴν πέψιν ἀφομοιοῦνται εἰς ὀργανικὴν οὐσίαν.

Τῶν σωμάτων δὲ διαλυομένων, ἕκαστον φυσικὸν στοιχεῖον ἐνοῦται πρὸς τὸ οἰκείον στοιχεῖον ἐν τῇ φύσει καὶ τοιοῦτοτρόπως οὐδὲν ἀπόλλυται ἐν τῷ κόσμῳ. «Ἀπόλλυται μὲν γὰρ οὐδὲν ἀπάντων χρημάτων, οὐδὲ γίνεται ὅ,τι μὴ καὶ πρότερον ἦν, ξυμμισγόμενα δὲ κοῖ διακρινόμενα ἀλλοιοῦνται» (Ἴππ. π. Διαίτης 4—Ἀναξ. Δοκ. Ἐλ. IV, 478, 2). Ὁ Ἐενοφάνης ἐξέφερε τοῦτο κατὰ τρόπον σαφέστερον «ἐκ γαίης γὰρ πάντα καὶ εἰς γῆν τελευτᾷ». (Πλουτ. 875, 1).

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἱπποκράτους ἐξετράφη διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ ἰατρικὴ του προσέλαβε βέβαιον ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα ἐκ τῶν κατακτήσεων τῆς φιλοσοφίας ταύτης, ἥτις καθοδηγεῖται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστήμης. Καὶ τῷ ὄντι μεγάλα ἐπιστημονικὰ ἀλήθειαι ἐξηνέχθησαν τὸ πρῶτον παρὰ τῶν προσωκρατικῶν καὶ διετυπώθησαν ἀργότερον ὡς ἰατρικὰ συστήματα. Οὕτως λ.χ. πρῶτος ὁ ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ γίνεται εἰσηγητῆς τῆς ἐξελικτικῆς τῶν ὄντων θεωρίας, ἥτις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας κατέστη μέγιστον βιολογικὸν γεγονός, ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ. Πρῶτος ἐπίσης ὁ ΑΝΑΞΙΜΕΝΗΣ ἀποδίδει τὴν δέουσαν σημασίαν τοῦ ἀέρος (πνεύματος—ὀξυγόνου) διὰ τὴν σημασίαν τῆς ζωῆς. Καὶ πρῶτος ὁ ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ διαβλέπει τὴν φυσικὴν τοῦ ὀργανισμοῦ σύνθεσιν εἰς ἀρμονίαν τῶν φυσικῶν στοιχείων, καὶ ἐν τῇ σχολῇ του ἀρχεταὶ διαμορφούμενον τὸ ἰατρικὸν ἐπιστημονικὸν πνεῦμα, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀνοίγονται αἱ πύλαι τῆς ἐξελίξεως τῆς ἰατρικῆς. Ὁ δὲ σοφὸς τῆς Κῶ μεγάλως ἐπωφελήθη ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης, διότι καὶ ἡ διδασκαλία του περὶ εὐκρασίας τῶν χυμῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς Πυθαγορείου ἀρμονίας, καὶ ἡ θεωρία του περὶ κριτικῶν ἡμερῶν ὡς βάσιν ἔχει τὴν ἀρμονίαν τῶν ἀριθμῶν τῆς Πυθαγορείου σχολῆς, κυρίως δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ διαμόρφωσις τῆς ἰατρικῆς τοῦ Ἱπποκράτους, ἐκεῖθεν παραλαμβάνει καθοδήγησιν. Ἀλλ' ὁμοίως ὁ Ἱπποκράτης δὲν ἠκολούθησε δουρικῶς τὰς διαφόρους δόξας τῶν φιλοσόφων διότι ἡ διδασκαλία του θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς αὐτοψίας τῶν γεγονότων. Ἀλλὰ καὶ ἔργα τινὰ τῆς Ἱπποκρατείου Συλλογῆς ἔχουν ὑποστῆ καταφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας, διότι εὐρίσκονται ἐν στενῇ σχέσει ἀπὸ φυσιολογικῆς καὶ αἰτιολογικῆς ἀπόψεως, πρὸς τὰς προσωκρατικὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας.

Καὶ ὁ σπουδαῖος τοῦ Ἱπποκράτους περὶ ΦΥΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ λόγος κυρίως ἔχει τὴν ἀρχὴν του εἰς τὰς γνώσεις τῆς Προσωκρατικῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' ἀνεπτύχθη εἰς ἰατρικὸν σύστημα ὑπὸ τοῦ σοφοῦ τῆς Κῶ.

Ἐπίσης καὶ τὰς γνώσεις του ὁ Ἱπποκράτης περὶ τοῦ ἐγκεφάλου ὡς κέντρου τοῦ νευρικοῦ καὶ ψυχικοῦ συστήματος ἀντλεῖ παρὰ τοῦ Ἀλκμέωνος, ὅστις πρῶτος διδάσκει περὶ τοῦ ἐγκεφάλου ὡς κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, κινήσεως καὶ αἰσθήσεως. Ἐπίσης παρὰ τοῦ Ἀλκμέωνος παραλαμβάνει ὁ Ἱπποκράτης τὴν ἀρχικὴν ἰδέαν περὶ εὐκρασίας τῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ χυμῶν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας. Πολλὰς, ἐν ὀλίγοις, γνώσεις ὁ Ἱπποκράτης, ὡς ἐπιστήμων δέχεται ἐκ τῆς Πυθαγορείου σχολῆς καὶ τοῦ Ἀλκμέωνος, τὰς ὁποίας τροποποιεῖ καὶ διευρύνει, παρουσιάζων καταπλήσσουσαν πρωτοβουλίαν. Ἡ δὲ διδασκαλία τοῦ Ἀλκμέωνος ἐξήσκησεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς ἰατρικῆς τοῦ Ἱπποκράτους.

Ἐπίσης ἐκ τοῦ Διογένοους τοῦ Ἀπολλωνιάτου, ὅστις ἐπρέσβευεν ὅτι ὁ ἀὴρ κυβερνεῖ τὰ πάντα καὶ ὑπὸ τούτου πάντας καὶ κυβερνεῖσθαι καὶ πάντων κρατεῖν» (Voss. 11^ο, 60, 19—61, 4). παρέλαβε καὶ ὁ Ἱπποκράτης τὴν ἰδέαν ὅτι «οὗτος (δηλ. ὁ ἀὴρ) μέγιστος ἐν τοῖσι πᾶσι σώμασι δυνάστης ἐστίν». (Ἱππ. π. Φυσῶν 1).

Καὶ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Διογένοους περὶ νόσων ἐκ τῆς διαταραχῆς τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος, δέχεται ὁ Ἱπποκράτης καὶ τὰς εἰσάγει εἰς τὴν ἰατρικὴν του, ὡς καὶ τὰς περὶ τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος ἀντιλήψεις, τὰς ὁποίας οὗτος συστηματοποιεῖ.

Καὶ ἐν συντόμῳ λόγῳ, ἡ ἰατρικὴ μέθοδος τοῦ Ἱπποκράτους κατὰ βάθος κέκτηται φυσικοφιλοσοφικὴν σκέψιν, καὶ σύμπασα ἡ μετέπειτα ἰατρικὴ, ἡ ὁποία διαμορφοῦται ἐπὶ τῶν Ἱπποκρατικῶν ἀντιλήψεων. Ἡ δὲ φιλοσοφία, λέγει ὁ Sprengel (1) εἶναι

1) Versuch einer pragmatischen Geschichte der arzneikunde 1^α ed. 4 τόμ. I, σελ. 2 Leipzig 1846.

ἡ μήτηρ τῆς ἐπιστημονικῆς Ιατρικῆς καὶ ἡ πρόοδος τῆς μιᾶς ἴσταται μὲ τὴν ἀνοδὸν τῆς ἐτέρας εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν ἐξέλιξιν, εἰς ἓνα ἄρρηκτον δεσμόν».

Θαλῆς ὁ Μιλήσιος

Εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν (643—548) τὴν καταγωγὴν Μιλήσιος καὶ γένους λαμ-
προῦ. Περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον καὶ συνδιέτριψε μετὰ τῶν ἱερέων.

Ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων ἐθεώρει τὸ ὕδωρ. «Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἀρχὴν τῶν ὄν-
των ἀπεφήνατο τὸ ὕδωρ, ἐξ ὕδατος γὰρ φησι τὰ πάντα εἶναι καὶ εἰς ὕδωρ τὰ πάντα
ἀναλύεσθαι» (Ἐκλογαὶ Στοβ. 1, 10, 12—ΔΟΞ. 276, 5).

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης· «ὁ Θαλῆς ὕδωρ εἶναι φησιν, λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν ταύ-
την ἐκ τῶν πάντων ὄραν τὴν τροφήν ὑγρὰν οὖσαν καὶ αὐτὸ τὸ θερμόν, ἐκ τούτου γι-
γνόμενον καὶ ταύτῳ ζῶν (τὸ δ' ἐξ οὗ γίνεται τοῦτ' ἔστιν ἀρχὴ πάντων) διὰ τε δὴ
τοῦτο τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην ὑγρὰν ἔχειν· τὸ δὲ ὕδωρ ἀρχὴ τῆς φύσεως ἔστι τοῖς
ὕγραϊς». (Ἀριστ. Μεταφ. Α, 3, 983 β 6).

Ἡ γονή, ἔλεγεν, ἐξ ἧς τὰ πάντα προέρχονται εἶναι ὑγρὰ, τὰ δὲ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα
τρεφόμενα ὑπὸ τῶν ὑγρῶν στοιχείων, καρποφοροῦν καὶ διατηροῦνται ἐν τῇ ζωῇ (πρβλ.
Πλούτ. 875, 49—Ἐκλογ. Στοβ. 122.—Fragm. Diels, 1, 12, 14).

Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος

Μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Θάλητος. Ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων ἐξελάμβανε τὸ ἄπει-
ρον. «Οὗτος ἔφασκεν ἀρχὴν καὶ στοιχεῖον τὸ ἄπειρον, οὐ διορίζων ἀέρα ἢ ὕδωρ ἢ
ἄλλο τι. Κατὰ μὲν μέρη μεταβάλλειν, τὸ δὲ πᾶν ἀμετάβλητον εἶναι» (Διογ. II, 1—2
Fr. DIELS—KRANZ A⁶, σελ. 81—DOX. 277).

Ἦτοι τὸ σύνολον τῆς ἐν γένει φύσεως καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου παραμέ-
νουν ἀμετάβλητα, ἐνῶ ὑπόκεινται εἰς ἀλλοίωσιν τὰ μέρη δηλ. τὰ διάφορα ὄργανα.

Ὁ Ἀναξίμανδρος εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς παραγωγικῆς θεωρίας, τὴν ὁποίαν διε-
μόρφωσε κυρίως ὁ Δαρβίνος, διατυπώσας τὴν γνωστὴν θεωρίαν τῆς ἐξελιξέως.

Ὁ ἀνθρώπος ὑποστηρίζει ὁ Ἀναξίμανδρος προέρχεται ἀπὸ τὰς κατωτάτας βαθ-
μίδας τῶν ζῶων δι' ἐξελιξέως καὶ κυρίως ἐκ τῶν ἰχθύων. «... τὸν δὲ ἀνθρώπον ἐτέρῳ
ζῳῳ γεγονέναι, τουτέστι ἰχθύς, παραπλήσιον κατ' ἀρχάς». (DIELS — KRANZ Vogt, A⁶,
12, 11 σελ. 84).

Καὶ πάλιν· «κατ' ἀρχάς ἐξ ἀλλοειδῶν ζῳῶν ὁ ἀνθρώπος ἐγεννήθη» (DOX. 135 —
Ἀριστ. Φυσικά III, 4).

Ἡ θάλασσα περιέχει ὅλα τὰ χημικὰ στοιχεῖα, τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν
καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς καὶ σχεδὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν πρὸς τὰ ὑγρά στοι-
χεῖα τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῶν ζῳῶν, ὡς τοῦτο ἀπεδείχθη ὑπὸ τῆς συγχρόνου
χημείας, ἐπιμένως ἡ θεωρία τοῦ Ἀναξιμάνδρου περιέχει στοιχεῖα θετικότητος καὶ ἡ παρα-
τήρησις αὕτη, ἡ ὁποία μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὰ βῆθη τῶν αἰώνων τυγχάνει λίαν ἀξιοπαρα-
τήρητος. «Ἀναξίμανδρος ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῳα φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκαν-
θώδεσι, προβαινούσης δὲ τῆς ἡλικίας ἀποβαίνειν ἐπὶ τὸ ξηρότερον καὶ περιρρηγνυμένου
τοῦ φλοιοῦ ἐπ' ὀλίγον χρόνον μεταβιῶναι». (Πλούτ. V, 19—DOX. 430—Γαλ. XIX, 335).

Ἀναξιμένης Εὐρυστράτου Μιλήσιος

Ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων καὶ γενεσιουργὸν αὐτῶν αἰτίαν ἐθεώρει τὸν ἄερα
(=πνεῦμα), οὐχὶ κατὰ τρόπον ἄοριστον, ἀλλὰ συγκεκριμένον. Ὑπεστήριζεν δηλ. ὅτι διὰ
τῆς ἀνάου τοῦ ἀέρος κινήσεως προκύπτουν μεταβολαὶ τῶν σωμάτων, τουτέστι μᾶ-

νωσις (ἀραιώσεις) καὶ πύκνωσις». «Οὗτος ἀρχὴν ἀέρα εἶπε καὶ τὸ ἀπειρον» (Διογ. II, 3—FR. DIELS—KRANZ A^o, 13, 1 σελ. 90).

Καὶ κατὰ Ἀέτιον: «Ἀναξίμανδρος Εὐρυστράτου Μιλήσιος ἀρχὴν τῶν ὄντων ἀέρα ἀπεφήνατο, ἐκ γὰρ τούτου πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς αὐτὸν πάλιν ἀναφύεσθαι — οἷον ἡ ψυχὴ, φησιν, ἡ ἡμετέρα ἀῆρ οὕσα συγκρατεῖ ἡμᾶς, καὶ ὄλον τὸν κόσμον πνεῦμα καὶ ἀέρα περιέχει. Λέγεται δὲ συνωνύμως ἀῆρ καὶ πνεῦμα» (Ἀέτιος 1, 3, 4 — DIELS — KRANZ A^o, σελ. 95).

Ἐκ τοῦ ἀέρος προέρχονται τὰ πάντα καὶ εἰς αὐτὸν διαλυόμενα καταλήγουν. Ἡ μὲν μάνωσις προϋποθέτει τὴν ἐπενέργειαν τῆς θερμότητος, ἡ δὲ πύκνωσις τοῦ ψυχροῦ.

Πυθαγόρας ὁ Σάμιος

Ὁ Πυθαγόρας ἐγεννήθη εἰς τὴν Σάμον τὴν ΣΤ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἦτο κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς ἐνδοξοτέρους φυσικοὺς φιλοσόφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Μέγας ἀστρονόμος, ἔξοχος μαθηματικὸς, γεωμέτρης, φυσικὸς, ἰατρὸς καὶ πολιτικὸς. Οὗτος περιηγήθεισ πολλὰς ξενικὰς χώρας, ὅπως τὴν Φοινίκην, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀσίαν, τὰς Ἰνδίας, καὶ ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, προσεπορίσατο γνώσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἰατρικὴν. 22 ὀλόκληρα ἔτη συνδιέτριψε μετὰ τῶν σοφῶν ἱερέων τῶν Φαραῶ, καὶ ἐμυήθη εἰς τὸν μυστικισμόν καὶ τὸν συμβολισμόν τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἱερατείου. Ἀκολούθως ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα, παρέμεινεν ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 530, ὅποτε ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸν ὄπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀποικισθέντα Κρότωνα, ἔνθα ἱδρυσεν τὴν περιώνυμον τοῦ Κρότωνος Σχολήν. Ἐν τῇ σχολῇ δὲ ταύτῃ ἔθεσε τὰς ἀρχὰς ἰδίας φιλοσοφικῆς κατευθύνσεως, τῆς μαθηματικῆς καὶ ἠθικῆς φιλοσοφίας, ἀποδεχόμενος ὅτι πᾶσα γενεσιουργὸς αἰτία τῶν ὄντων ἐκφράζεται δι' ἀριθμῶν.

Οἱ ἀριθμοὶ δηλ., παριστοῦν τὰς ἀπλᾶς εἰκόνας τῶν στοιχείων, πάντα δὲ τὰ φαινόμενα καὶ τὰ φυσικὰ γεγονότα δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν δι' ἀριθμῶν καὶ νὰ παρασταθοῦν ὡς σχέσεις ἀριθμῶν καὶ οὐχὶ ὅτι δῆθεν αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων.

Τὰ κύρια μαθήματα τῆς Πυθαγορείου σχολῆς ἦσαν ἡ γυμναστικὴ, ἡ μουσικὴ, ἡ ἰατρικὴ ὡς φυσικὴ ἐπιστήμη, ἡ ὑγιεινὴ καὶ κυρίως ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀριθμῶν, ἡ ὁποία εἶχε περιαχθῆ εἰς τὸ τελειότερον σύστημα.

Ὁ Πυθαγόρας ἐδίδαξε τὴν ἀρμονίαν τῆς φύσεως. Τὸ εἶδος, ἡ μορφή καὶ ἡ γένεσις τῶν φυσικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν καθόλου φύσιν καὶ τὴν φύσιν τῶν διαφορῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ τῶν στοιχείων τῆς ὕλης ἐν γένει καὶ τοῦ πνεύματος, ἀπεικονίζονται ὡς σχέσεις ἀριθμῶν. Ἡ ἀρμονία, ἡ τάξις καὶ ἡ εὐκοσμία τοῦ σύμπαντος δύνανται νὰ παρασταθοῦν δι' ἀπλῆς ἀναλογίας τῶν ἀριθμῶν. Διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο καταληπτόν, λαμβάνομεν ὡς παράδειγμα τὰ ἀπλᾶ χημικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζονται εἰς τὸν ἀτομικὸν πίνακα τοῦ Μεντελγιέφ δι' ἑνὸς ἀριθμοῦ. Ἐπίσης καὶ τὴν ἀντίληψιν καθ' ἣν τὰ ἔμβια ὄντα προκύπτουν ἐκ τῆς βιολογικῆς πλοκῆς ὀρισμένου δι' ἕκαστον εἶδος ἀριθμοῦ χρωματοσωματίων, ὅστις εἶναι πάντοτε σταθερὸς. Κατὰ ταῦτα, ἕκαστον εἶδος ζώου ἢ φυτοῦ δύναται νὰ παρασταθῇ δι' ὀρισμένου ἀριθμοῦ, ὅστις παριστᾷ τὸν ἀριθμὸν χρωματοσωματίων.

Ἡ τάξις τοῦ κόσμου ἐν γένει καὶ τῆς ζωῆς, θὰ κριθῇ διὰ τῶν ἀριθμῶν. Ἡμέραι, ἐβδομάδαι, ἔτη, ὧραι, εἶναι τάξις καὶ θὰ κριθοῦν διὰ τῶν ἀριθμῶν. Ἄνθρωποι, ὄργανα, μέλη τοῦ σώματος, κύτταρα, εἶναι ἀριθμοί. Ἡ ἀρμονία τούτων καὶ τῶν φυσικῶν στοιχείων παριστᾷ τὴν ζωὴν καὶ τὴν υἰείαν, τουναντίον ἡ δυσαρμονία τὴν νόσον, ἢ τὸν θάνατον. Ζωὴ τουτέστιν καὶ υἰεία ἐκφράζεται διὰ τῆς ἀρμονίας τῶν ἀριθμῶν, ἡ δὲ παθολογικὴ κατάστασις μὲ τὸν θάνατον ὡς ἐκμηδένισις.

Ἐκ τῶν δύο γεννητικῶν κυττάρων προκύπτει ὁ τέλειος ὀργανισμὸς διὰ τῆς συγ-

κροτήσεως ἀπείρων κυττάρων, καὶ ὁ κόσμος σύγκεται ἐξ ἀπείρων ὄντων, εἰς τὰ ὅποια ἐδόθη πρὸς συνεννόησιν ἐν ὄνομα, τὸ ὅποιον ἀντικαθιστᾷ ἓνα ἀριθμόν, ὄνομα ἄρα καὶ ἀριθμὸς ταυτίζονται, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἀπολύτως.

Ἡ ὄλη δημιουργία στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἁρμονίας τῶν ἀπλῶν στοιχείων, τὰ ὅποια δύναται νὰ παρασταθῇ δι' ἐνὸς ἀριθμοῦ. Τὰ πάντα λοιπὸν εἶναι ἀριθμὸς, τὰ πάντα εἶναι ἁρμονία. «Alles ist Zahl, alles ist Harmonie». (Zeller I^o, σελ. 463).

Ἄλλ' ἡ οἰκονομία τοῦ συνόλου ὀργανισμοῦ ἐξικνεῖται μέχρι ἐνὸς σημείου, ἔχει δηλ. πέρασ, ἦτοι οἱ Πυθαγόρειοι ἀριθμοὶ προϋποθέτουν τὸ περαῖνον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπείρου τοῦ Ἀναξιμάνδρου.

Ὁ Πυθαγόρας, κατὰ τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον, ἐσπούδασεν εἰδικῶς τὴν ἰατρικὴν καὶ διὰ τῶν σοφῶν του γνώσεων πολλὰ προσέφερεν εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς ἰατρικῆς θεωρίας καὶ ἐπομένως σπουδαίως συνέτεινεν εἰς τὴν θετικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἰατρικῆς ὡς ἐπιστήμης.

Ὅπως εἰς τὰ ΧΡΥΣΑ ΕΠΗ διδάσκαται ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ συνηθίζῃ εἰς τὴν ἐγκράτειαν τῆς γαστρος, τοῦ ὕπνου, τῶν ἀφροδισίων ἔργων καὶ τῆς ὀργῆς. «Κρατεῖν δ' ἐθίζου τῶνδε» γαστρος μὲν πρότιστα καὶ ὕπνου, λαγνείης τε καὶ θυμοῦ». Ἦτοι ἡ λαιμαργία, ὁ πολὺς ὕπνος, ἡ ἀσυγκράτητος λαγνεία, ὁ ἄγριος θυμὸς καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι πάθη, τὰ ὅποια διαταράσσουν τὰς κανονικὰς ὀργανικὰς λειτουργίας· «ἄλλ' εἴργου βρωτῶν», δι' ὃ ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα ἐγκρατεῖς εἰς τὴν βρωσιν καὶ τὴν πόσιν.

Ἡ ὑγεία ἐτόνιζεν εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πᾶς τις χρεὸς ἔχει νὰ ἐπιμελῆται ταύτης, ἀποφεύγων πᾶν τὸ ὑπερβολικόν· «μέτρον ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον». Ἄριστος δὲ ὢν διαιτολόγος συνίστα τὴν μετρίαν χρῆσιν πάντων.

Κατὰ Διογένην Λαέρτιον (VIII, 19): «παντὸς δὲ μᾶλλον μῆτ' ἐρυθρὸν ἐσθίειν μῆτε μελάνουρον, καρδίας δ' ἀπέχεσθαι καὶ κυάμων. Ἄριστοτέλης δὲ φησι καὶ μήτρας καὶ τρίγλης ἐνίοτε. Αὐτὸν δὲ ἀρκεῖσθαι μέλιτι μόνῳ φασί τινες ἢ κηρίῳ ἢ ἄρτω, οἴνου δὲ μεθ' ἡμέραν μὴ γεύεσθαι· ὄψω τε τὰ πολλὰ λαχάνοις ἐφθοῖς τε καὶ ὠμοῖς, τοῖς δὲ θαλαττίοις σπανίως. Στολή δ' αὐτῷ λευκή, καθαρὰ, καὶ στρώματα λευκὰ ἐξ ἐρίων· τὰ γὰρ λιναὶ οὐπω εἰς ἐκείνους ἀφίκτο τοὺς τόπους. Οὐδέποτε ἐγνώσθη οὐτ' διαχωρῶν οὐτε ἀφροδισιάζων οὐτε μεθυσθεῖς. Ἀπέχετο καὶ γέλωτος καὶ πάσης ἀρεσκείας, οἶον σκωμμάτων καὶ διηγημάτων φορτικῶν. Ὀργιζόμενός τ' οὐτ' οἰκέτην ἐκόλαζεν οὐτ' ἐλεύθερον οὐδένα...».

Καὶ ἐν § 26 αὐτόθι: τὸν τε περὶ τὴν γῆν ἀέρα ἄσειστον καὶ νοσερόν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα θνητὰ τὸν δὲ ἀνωτάτω ἀεικίνητόν τ' εἶναι καὶ καθαρὸν καὶ ὑγιᾶ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ἀθάνατα καὶ διὰ τοῦτο θεῖα. Ἡλιόν τε καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρων εἶναι θεούς· ἐπικρατεῖν γὰρ τὸ θερμόν ἐν αὐτοῖς, ὅπερ ἐστὶ ζωῆς αἴτιον... καὶ ζῆν μὲν πάνθ' ὅσα μετέχει τοῦ θερμοῦ· διὸ καὶ τὰ φυτὰ ζῶα εἶναι ψυχὴν μέντοι μὴ ἔχειν πάντα. Εἶναι δὲ τὴν ψυχὴν ἀπόσπασμα αἰθέρος καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ, τῷ συμμετέχειν ψυχροῦ αἰθέρος. Διαφέρειν τε ψυχὴν ζωῆς· ἀθάνατον τ' εἶναι αὐτὴν, ἐπειδήπερ καὶ τὸ ἀφ' οὗ ἀπέσπασται ἀθάνατόν ἐστι».

Ἡ ὑπέρμετρος πλήρωσις τῆς γαστρος, ὅπερ στηρίζε, προκαλεῖ βλάβην τῆς ὑγείας καὶ νωθρότητα τοῦ πνεύματος, ἡ δὲ ὑπερβολικὴ ἄσκησις καταπόνησιν σώματος καὶ ψυχῆς. Ἡ μεγάλη αἰξήσις τῶν μυόνων ἐργάζεται εἰς βάρος τοῦ πνεύματος. Πρέπει ν' ἀπέχωμεν τῶν πολυτελῶν συμποσίων. Περιορίζετο εἰς τὴν ἀπλὴν χορτοφαγίαν, ἀποφεύγων πᾶσαν συγκίνησιν καὶ ἀπεχόμενος κοινῶν φαγητῶν, τὰ ὅποια προετίμων οἱ λαϊκοί, ὅπως λ.χ. τοὺς κυάμους, διὰ τῶν ὁποίων ἐτρέφοντο οἱ ἄνθρωποι τῶν κατωτέρων λαϊκῶν τάξεων τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου, «καρδίας ἀπέχεσθαι καὶ κυάμων», οἱ ὅποιοι ἐσθιόμενοι ἀναπτύσσουν ἐντερικὰ ἀέρια.

Κανὼν καὶ ἀξίωμα τῆς Πυθαγορείου σχολῆς καὶ φιλοσοφίας ἦτο ἡ λιτότης τῆς διατροφῆς καὶ διαβίωσης ἐν γένει. Οἱ φανατικώτεροι μάλιστα τῶν πυθαγορείων ἀπέφευγον καὶ τὴν κρεοφαγίαν.

Ἡ δὲ πυθαγόρειος ἀγνεία, ἐπετυγχάνετο διὰ καθαρμῶν, λουτρῶν, περιρραντηρίων καὶ ἀποχῆς ἐκ παντός μιάσματος, κήδους καὶ λέχους, ἤτοι συνεύρεσιν μετὰ γυναικὸς κατὰ τὴν λοχείαν καὶ δι' ἀπορρίψεως τῶν θνησιδαίων κρεῶν.

Τὸ ἡγεμονικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἐτοποθέτει εἰς τὴν καρδίαν, τὸ δὲ λογικὸν καὶ νοητικὸν εἰς τὸν ἐγκεφάλον. (Πλούτ. Ἐπιτ. IV, 5—Dox. 391)

Τὸ σπέρμα, ἔλεγεν, ἀφρὸν τοῦ χρηστοτάτου αἵματος καὶ περίττωμα τῆς ἀφομοιωθείσης τροφῆς. (Dox. 417. Γαλ. XIX 321 K).

«Τὰ δὲ ζῶα γεννᾶσθαι ἐξ ἀλλήλων ἀπὸ σπερμάτων τὴν δὲ ἐκ γῆς γένεσιν ἀδύνατον ὑφίστασθαι. Τὸ δὲ σπέρμα εἶναι σταγόνα ἐγκεφάλου περιέχουσαν ἐν ἑαυτῇ θερμὸν ἀτμόν· ταύτην δὲ προσφερομένην τῇ μήτρᾳ ἀπὸ μὲν τοῦ ἐγκεφάλου ἰχώρα καὶ ὕγρον καὶ αἷμα προτεῖσθαι, ἐξ ὧν σάρκας τε καὶ νεῦρα καὶ ὀστά καὶ τρίχας καὶ τὸ ὅλον συνίστασθαι σῶμα· ἀπὸ δὲ τοῦ ἀτμοῦ ψυχὴν καὶ αἴσθησιν.

Μορφοῦσθαι δὲ τὸ μὲν πρῶτον παγὲν ἐν ἡμέραις τεσσαράκοντα, κατὰ δὲ τοὺς τῆς ἀρμονίας λόγους ἐν ἑπτὰ ἢ ἐννέα ἢ δέκα τὸ πλεῖστον μηνὶ τελειωθὲν ἀποκυττωσθαι τὸ βρέφος· ἔχειν δ' ἐν αὐτῷ πάντας τοὺς λόγους τῆς ζωῆς, ὧν εἰρομένων συνέχεσθαι κατὰ τοὺς τῆς ἀρμονίας λόγους, ἐκάστων ἐν τεταγμένοις καιροῖς ἐπιγινομένων (Διογ. Λαέρτ. 28. 29).

Τὴν φωνὴν ἐθεώρει ἀσώματον. «Πυθαγόρας καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἀσώματον εἶναι τὴν φωνὴν ὑπολαμβάνουσιν. Οὐ γὰρ τὸν ἀέρα, ἀλλὰ τὸ σχῆμα τὸ περὶ ἀέρα καὶ τὴν ἐπιφάνειαν κατὰ ποιάν πληγὴν γίνεσθαι φωνήν». (Γαλ. XIX 312 K).

Τὴν ψυχὴν ἐθεώρει ἀφθαρτον. «Πυθαγόρας καὶ Πλάτων ἀφθαρτον εἶναι τὴν ψυχὴν οἴονται· ἐξιούσαν γὰρ εἰς τοῦ παντός ψυχὴν ἀναχωρεῖν πρὸς τὸ ὁμογενές» (Γαλ. XIX 316).

Ἐγνώρισεν ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες κέκτηνται ζῴης καὶ σπέρμα «παραστάτας ἀπεστραμμένους . . . καὶ ἡδεταὶ κατὰ τὴν συνουσίαν» (Dox. 417, 418, Γαλ. XIX 322) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην καὶ ἄλλους, οἱ ὅποιοι παρεδέχοντο ὅτι μόνον ὁ ἀνδρᾶς ἔχει σπέρμα, ἡ δὲ γυνὴ συμβάλλεται εἰς τὴν σύλληψιν διὰ τοῦ καταμηνίου αἵματος.

Ἐγνώριζε καὶ τὴν βιολογικὴν δύναμιν τοῦ σπέρματος. «Πυθαγόρας καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἀσώματον μὲν εἶναι τὴν δύναμιν τοῦ σπέρματος, ὥσπερ νοῦν τὸν κινουόντα». (Γαλ. XIX 322 K).

Τὰς νόσους ἀπέδιδεν εἰς φυσικὰ αἷτια καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ θερμοῦ. «Πυθαγόρας φησὶ τὰς νόσους γίνεσθαι τοῦ σώματος διὰ τὸ θερμότερον ἐστὶ τὸ πλέον τῷ μετρίῳ, τὸ δὲ κρυμωδέστερον ἔλασσον τοῦτο». (Γαλ. XIX 344 K)..

Ἀσφαλῶς ὁ Πυθαγόρας δὲν ὑπῆρξε ἐξέχουσα ἰατρικὴ προσωπικότης, οὔτε ἡ σχολὴ του τὸν ἀπέδειξε τοιοῦτον, ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς, καὶ μεγάλως ἀνεπτύχθη ἡ ἰατρικὴ θεωρία καὶ μεγάλη κυρίως ἐδόθη προώθησις εἰς κλάδους τινὰς τῆς ἰατρικῆς, ἤτοι ὑγιεινῆς, διαίτησις καὶ νοσολογίας.

Ἡ νοσολογία του δὲν ἐκείνη τυγχάνει ἰδιότυπος, διότι δὲν ἀσχολεῖται, ὡς πράττει ἡ ἰατρικὴ, εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τῶν νόσων, ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ, δηλ. ἀντικείμενον ἐρεύνης τῆς Πυθαγορείου ἰατρικῆς εἶναι ἡ παρέκκλισις τοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ἤτοι ἀσχολεῖται περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ εἶδους, ἡ φυσικὴ τοῦ ὁποίου συγκρότησις καὶ ὕγεια, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀρμονίας τῶν φυσικῶν στοιχείων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος εἰς τὴν διαταραχὴν τῆς ἀρμονίας ταύτης καθίσταται κακοδαίμων καὶ ἄρρωστος.

«Υγείαν, ἐνόμιζε, τὴν τοῦ εἶδους διαμονήν, νόσον δὲ τὴν τούτου φθοράν» (Διογ. Λαέρτ. VIII 35—Vors. 58, 3).

Ἄλκμέων ὁ Κροτωνιάτης (540 π.Χ.)

Ἄλκμέων Κροτωνιάτης καὶ οὗτος Πυθαγόρου διήκουσε· καὶ τὰ πλεῖστά γε [τὰ] ἰατρικὰ λέγει, ὅμως δὲ καὶ φυσιολογεῖ». (Διογ. VIII, Fr. Diels. - Kranz A^o, 24 σελ. 210, 1).

Ἐπὶ ἤρξε θεωρητικὸς ἰατρός καὶ φιλόσοφος ἰκανώτατος. Αἱ δὲ σπουδαιότεραι αὐτοῦ ἐργασίαι καὶ παρατηρήσεις ἀναφέρονται εἰς ἀνατομικὰς ἐπὶ ζώων μελέτας καὶ ἀνθρωπίνων πτωμάτων. Ἐπὶ ἤρξε δηλονότι εἰς ἕκ τῶν πρώτων ἐμπείρων ἀνατομικῶν καὶ φυσιολόγων καὶ πολλὰ ὠφέλησε τὴν ἰατρικὴν διὰ τῶν πολυτίμων αὐτοῦ γνώσεων.

Φέρεται ὡς ὁ πρῶτος ἀνακαλύψας τὰ κυριώτερα νεύρα, τὰ ὁποῖα καλεῖ π ὀ ρ ο υ ς. Ἐγνώριζε τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν καὶ ὡς φαίνεται διεχώριζε τῶν ἀρτηριῶν τὰς φλέβας. Ἐγνώριζεν ἐπίσης τὴν εὐ σ τ α χ ι α ν ἢ ν σάλπιγγα τῶν ὠτων καὶ πρῶτος αὐτὸς διεπίστωσε τὴν ὄπαρξιν τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου.

Περὶ τῆς ἀκοῆς ἔλεγεν· «Ἄλκμέων ἀκούειν ἡμᾶς φησι τῷ κενῷ τῷ ἐντὸς τοῦ ὠτός· τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ περιηχοῦν κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος εἰσβολὴν· πάντα γὰρ τὰ κενὰ ἡχεῖ». (Γαλ. XIX 309 K.).

Τὸν ἐ γ κ ε φ α λ ο ν, τὴν κ α ρ δ ι α ν, τὸν ὀ μ φ α λ ὸ ν καὶ τὰ α ἰ δ ο ῖ α ἔθεώρει ὡς πηγὰς τῆς ζωῆς. Τὸ δὲ σ π έ ρ μ α ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου. «ἐγκεφάλου μέρος» (Γαλ. XIX 325, K).

Τὸ σπέρμα παράγεται δὲ εἰς τὸ ἄρρεν κατὰ τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας (Ἄριστ. Ἰστ. Ζ. Η, 1—158α 12).

Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων συνίσταται ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν φυσικῶν ποιητοτήτων τῆς θερμότητος, τῆς ὑγρότητος, τῆς ξηρότητος καὶ τῆς ψυχρότητος, καθὼς καὶ τῆς γλυκύτητος καὶ τῆς πικρότητος

Ὁ ἀνθρώπος εἶναι πνευματικὸν ὄν, διαφέρων τῶν λοιπῶν ζώων κατὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν νόησιν, καὶ τὰ ζῶα αἰσθάνονται μὲν, ἀλλὰ δὲν ἀντιλαμβάνονται. «Ἀνθρώπον γὰρ φησι τῶν ἄλλων διαφέρειν ὅτι μόνον ξυνίησι τὰ δ' ἄλλα αἰσθάνεται μὲν, οὐ ξυνίησι δέ». (Θεοφρ. π. Αἰσθησ. 25—Dox. 506, Diels · Kranz A^o, 24, σελ. 211, 5).

Ἄπασαι αἱ αἰσθήσεις γίνονται αἰσθηταὶ ὑπὸ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἡ αἰσθησις διαβιβάζεται διὰ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων (πόρων).

Ὅθεν γευόμεθα καὶ ἀκούωμεν, ὀσφραϊνόμεθα καὶ ὀρώμεν διὰ τοῦ ἐγκεφάλου. «Ἄλκμέων ἐν τῷ ἐγκεφαλῷ φησὶν εἶναι τὸ ἡγεμονικόν, τούτῳ οὖν ὀσφραϊνόμεθα ἔλκοντος διὰ τῶν ἀναπνοῶν τὰς ὀσμάς». (Γαλ. XIX 310). Εἰδικώτερον περὶ τῆς γεύσεως παρεδέχετο ὅτι αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν χυμῶν. «Ἄλκμέων οἶεται τῷ ὑγρῷ καὶ τῷ χλιαρῷ τῷ ἐν τῇ γλώττῃ πρὸς τῇ μαλακότητι κρίνεσθαι τοὺς χυμούς». (Γαλ. XIX 310 K).

Ὁ ὕπνος γίνεταί ἐκ τῆς ὀποχωρήσεως τοῦ αἵματος ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὰς αἰμορροῦς φλέβας. (Γαλ. XIX 339).

Θάνατος προκύπτει ἐκ τῆς παντελοῦς καὶ συνεχοῦς ἀναχωρήσεως τοῦ αἵματος ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἡ ὕγεια προκύπτει ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν στοιχείων ὑγροῦ, ξηροῦ, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καθὼς καὶ τῶν χυμῶν πικροῦ καὶ γλυκέος. «Ἄλκμέων τῆς μὲν ὑγείας εἶναι συνεκτικὴν ἰσονομίαν τῶν δυνάμεων ὑγροῦ, θερμοῦ, ψυχροῦ, πικροῦ, γλυκέος καὶ τῶν λοιπῶν». (Γαλ. XIX 343 K).

Νόσος δὲ τοῦναντίον ἐκ τῆς ἀνωμάλου αὐτῶν συνθέσεως ἢ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἐπικρατήσεως (μοναρχίας) καὶ δράσεως ἑνὸς στοιχείου, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς σιτήσεως ἢ ἀσιτίας.

Νόσοι ἐπίσης προέρχονται ἐξ ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων, ἤτοι τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ ὕδατος, τοῦ ἀέρος κ.τ.τ., ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κοπώσεως καὶ ἐκ τῆς στερήσεως. «Τὴν δὲ ἐν αὐτοῖς μοναρχίαν (δηλ. τῶν στοιχείων) νόσον ποιητικὴν· φθοροποιὸν γὰρ ἑκατέρου μο-

ναρχίαν. Καί νόσον συμπίπτειν ὡς μὲν ὑφ' οὗ ὑπερβολῇ θερμότητος ἢ ψυχρότητος, ὡς δὲ ἐξ οὗ διὰ πλῆθος οἶον ἢ ἔνδειαν, ὡς δ' ἐν οἷς ἢ αἷμα ἢ μυελὸν ἢ ἐγκέφαλον· ἐν γὰρ τούτοις ποτὲ κάκ ἐκ τῶν ἔξωθεν αἰτιῶν γίνεσθαι ὑδάτων ποιῶν ἢ χώρας ἢ κόπων ἢ ἀνάγκης ἢ τῶν τούτοις παραπλησίων. Τὴν δὲ ὑγείαν τὴν σύμμετρον τῶν ποιῶν κρᾶσιν». (Dox. 442. Γαλ. ΧΙΧ 343).

Ἡ θεραπεία, ἐπρέσβευεν, ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων πρὸς τὸν νοσοποιὸν παράγοντα, ἦτοι ἐναντίον τῆς παθολογικῆς ἐπιδράσεως τῆς θερμότητος θ' ἀντιταχθῆ τὸ ψύχος, ἐναντίον τοῦ ψύχους τὸ θερμόν, ἐναντίον τῆς ξηρότητος ἢ ὑγρότης κ.ο.κ.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀλκμέωνος ἥσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἰατρικῆς καὶ πολλὰς τῶν γνώσεις, ἀνατομικαί, φυσιολογικαί, θεραπευτικαί, ἐγένοντο δεκταί ὑφ' ὧν τῶν μεταγενεστέρων, ἀφοῦ καὶ ὁ Ἴπποκράτης μεγάλως ἐπωφελήθη τούτων. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἔτυχον αἱ γνώμαι του περὶ τῆς παθολογικῆς ἐπιδράσεως τῆς θερμότητος, τῆς ὑγρότητος, τῆς ξηρότητος καὶ τῆς ψυχρότητος, ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Ἀλκμέωνος περὶ χυμῶν ἐπωφελήθη ὁ πατήρ τῆς ἰατρικῆς καὶ διεμόρφωσεν, ἐκ τῶν δοξασιῶν τούτου καὶ τῆς Κνιδίου σχολῆς, τὸ ὑγροπαθολογικὸν του σύστημα.

Εἰρήσθω ἐν συντόμῳ ὅτι ἐνῶ διὰ τοὺς Πυθαγορείους ἀντικείμενον ἐρεύνης ἦτο ἐξ ἴσου ὁ μακρόκοσμος καὶ ὁ μικρόκοσμος, διὰ τὸν Ἀλκμέωνα ἦτο κυρίως ὁ ἀνθρώπος. Ἡ ἰσονομία τοῦ ὑγροῦ, τοῦ ξηροῦ, τοῦ ψυχροῦ καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τῶν χυμῶν γλυκοῦ καὶ πικροῦ καθώριζεν τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐνῶ ἡ μοναρχία ἐνός ἐξ αὐτῶν ἦτο τὸ αἷτιον γενέσεως νόσου καὶ παθολογικῆς ἐν γένει καταστάσεως. Νόσος παρεδέχετο ἐπίσης ὅτι προκαλεῖται διὰ πλῆθος τροφῆς ἢ ἀσιτίας, καθὼς καὶ ἐξ ἄλλων ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων.

Φιλόλαος Κροτωνιάτης

Ἦτο ἀρχαιότερος τοῦ Σωκράτους καὶ σύγχρονος σχεδὸν τοῦ Ἴπποκράτους, μαθητῆς δ' ὧν τοῦ Πυθαγόρου ἀπεδέχθη τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ.

Ὁ φιλόσοφος οὗτος, ἐπρέσβευεν, ὅτι ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων προκύπτει τῇ ἐνεργείᾳ μόνον τῆς θερμότητος, ἢ ὅποια ἀναπτύσσεται ἐν τῇ μήτρᾳ καὶ τυγχάνει ἀμέτοχος τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ψυχροῦ στοιχείου, δεδομένου ὅτι καὶ τὸ σπέρμα εἶναι θερμόν καὶ οὐδόλως ψυχρόν. «Φιλόλαος ὁ Κροτωνιάτης συνεστάναι φησὶν τὰ ἡμέτερα σώματα ἐκ θερμοῦ. Ἀμέτοχα γὰρ αὐτὰ εἶναι ψυχροῦ, ὑπομιμνήσκων ἀπὸ τινων τοιοῦτων τὸ σπέρμα εἶναι θερμόν, κατασκευαστικὸν δὲ τοῦτο τοῦ ζῴου. Καὶ ὁ τόπος δέ, ἐς ὃν ἢ καταβολή—μήτρα δ' αὕτη—ἐστὶν θερμότερα καὶ ἐοικυῖα ἐκείνῳ· τὸ δὲ εἰκόσ τινι ταῦτο δύναται, ᾧ ἔοικεν· ἐπεὶ δὲ τὸ κατασκευάζον ἀμέτοχόν ἐστὶν ψυχροῦ καὶ ὁ τόπος δέ, ἐν ᾧ ἢ καταβολή, ἀμέτοχός ἐστὶν ψυχροῦ, δῆλον ὅτι καὶ τὸ κατασκευαζόμενον ζῴον τοιοῦτον γίνεται». (Πρβλ. Ἀωνόμου Λονδινίου, Πάπυρον, ΙΑΤΡΙΚΑ ΜΕΝΩΝΕΙΑ, ἔκδ. Herm. Diels, 1893, σελ. 31—Hermes XXVIII 1983, σελ. 417).

Τέσσαρες, ἔλεγεν, ἐν τῷ περὶ ΦΥΣΕΩΣ εἶναι αἱ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου: «Ἐγκέφαλος, καρδία, ὄμφαλός, αἰδοῖον· κεφαλὴ μὲν νός, καρδία δὲ ψυχῆς καὶ αἰσθήσιος, ὄμφαλός δὲ ριζώσιος καὶ ἀναφύσιος τοῦ πρώτου, αἰδοῖον δὲ σπέρματος καὶ καταβολῆς τε καὶ γεννήσιος.

Ἐγκέφαλος δὲ σημαίνει τὴν ἀνθρώπου ἀρχάν, καρδία δὲ τὴν ζῴου, ὄμφαλός δὲ τὴν φυτοῦ, αἰδοῖον δὲ τὴν ξυμπάντων πάντα γὰρ ἀπὸ τοῦ σπέρματος καὶ θάλλοντος καὶ βλαστάνοντι» (αὐτόθι).

Ἐκ τούτων ἐμφαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖ πιστῶς τὴν πυθαγόρειον θεωρίαν.

Αἱ νόσοι, λέγει «γίνεσθαι διὰ τε χολὴν καὶ αἷμα καὶ φλέγμα, ἀρχὴν δὲ γίνεσθαι τῶν νόσων ταῦτα» (αὐτόθι).

Πολλὰ, ἐν ἄλλοις λόγοις, ἀντιλήψεις αὐτοῦ περὶ νοσήσεως ταυτίζονται μὲ ἐκεί-

νας του Ἴπποκράτους. Ὁ Φιλόλαος τυγχάνει, κατὰ μὲν τὰς φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις πυθαγορικός, κατὰ δὲ τὰς ἰατρικὰς Ἴπποκρατικός, ὅπερ δηλοῖ διὸ οὗτος μᾶλλον ἐπωφελήθη τῶν Ἴπποκρατικῶν περὶ χυμῶν θεωριῶν, καὶ οὐχὶ ὁ Ἴπποκράτης, ὡς ὑπὸ τινῶν ὑποστηρίζεται λαμβασμένως.

Ἡράκλειτος (504 π. Χ.)

«Ἡράκλειτος, Ἐφέσιος φιλόσοφος φυσικός, δις ἐκλήθη Σκοτεινός. Οὗτος ἐμαθήτευσεν οὐδενὶ τῶν φιλοσόφων, φύσει δὲ καὶ ἐπιμελεῖα ἡσκήθη. Οὗτος ὑδρωπιάσας οὐκ ἐνεδίδου τοῖς ἰατροῖς, ἠπερ ἐβούλοντο καὶ θεραπεύειν αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸς βολβίτω χρίσας ὅλον ἑαυτὸν εἶασα ξηρανθῆναι τοῦτο ὑπὸ τῷ ἡλίῳ». (Σουΐδας).

Ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων ἐδέχετο τὸ πῦρ· «ἐκ πάντων ἓν καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα».

Ἐκ πυρός πάντα καὶ εἰς πῦρ πάντα τελευτᾷ» Ἀέτ. I, 3, 11 Dox. 283—Στοβαίου Ἐκλ. I, 10, 14, 12).

Πᾶσα μεταβολή, ἔλεγεν, προέρχεται ἐκ τῆς ψύξεως τοῦ πυρός, δηλ. τῆς ἀποσβέσεως αὐτοῦ. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προϊόν τοῦ ψυχομένου πυρός, ὅπερ γίνεται ἐμψυχον, ὅταν ἀποκτήσῃ τὸ ζωογόνον στοιχεῖον. Καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ μέρος τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ξηροῦ πυρός, ὅπερ κυβερνᾷ τὸ πᾶν καὶ εἰσχωρεῖ εἰς τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀναπνοῆς.

Ὁ Ἴπποκράτης εἰς τὸ περὶ Φύσιος ἀνθρώπου καὶ Ἀρχαίας Ἰατρικῆς καταπολεμεί σφοδρῶς τὰς μονομερεῖς ταύτας δοξασίας τοῦ Ἡρακλείτου. Εἰς δὲ τὸ περὶ Φύσεως καὶ Διαίτης ἀνθρώπου τὸ Α' δέχεται ἓν μέρος τὰς ἰδιότητας τοῦ θερμοῦ.

Πᾶσα, κατ' αὐτὸν γένεσις, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαπάλης τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων, συμφώνως πρὸς τὴν Πυθαγόρειον θεωρίαν, ἣν ἀσπάζονται οἱ πλείτοι τῶν φιλοσόφων καὶ αὐτὸς ὁ Ἴπποκράτης.

Τὴν ἀρχὴν δὲ ταύτην καλεῖ «ἐναντιοδρομίαν ἢ ἐναντιοτροπίαν», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν τῶν ἀντιθέτων.

Ἡ ἀντίδρασις δ' αὕτη τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναλαμβάνομεν, εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πυθαγόρου, ἀποτελεῖ βιολογικὸν γεγονός καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀντίδρασις, τὴν κυριαρχοῦσαν δύναμιν. «Πόλεμος πάντων μὲν πατήσῃ ἐστι, πάντων δὲ βασιλεύς». (Fr. Diels - Kranz A^o, 22, 53 σελ. 162).

Ἡ ὕγεια μετὰ τὴν νόσον εἶναι αἰσθησις γλυκεῖα καὶ μέγιστον ἀγαθόν, ὅπως μετὰ τὸν λιμόν ὁ χορτασμός καὶ ἡ ἀνάπαυσις μετὰ τὸν κάματον (Fr. Diels - Kranz A^o, 22, 58 σελ. 163).

«Νοῦσος ὑγιεῖν ἐποίησεν ἡδὺ καὶ ἀγαθόν, λιμός κόρον, κάματος ἀνάπαυσιν».

Αἱ ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐντυπώσεις γίνονται ἄνευ τοῦ ἐλέγχου τοῦ νοῦ· ἀβέβαιαι οὖσαι. «Κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὄφθαλμοὶ καὶ ὠτα βαρβάρους ψυχᾶς ἐχόντων» (Fr. Diels I, 175, 107).

Τὸ φρονεῖν καὶ τὸ σκέπτεσθαι, ἔλεγεν, «ἀρετὴ μέγιστη καὶ σοφίη ἀληθεῖα λέγειν καὶ ποιεῖν κατὰ φύσιν ἐπαίοντας» ἢ σοφία συνίσταται εἰς τοῦτο εἰς τὸ ἐνεργεῖν συμφώνως τῇ φύσει εἰς ταύτην ἐπ' αὐτῆς (Fr. Diels I, 81, 112).

Παρμενίδης

Φιλόσοφος Ἐλεάτης, μαθητὴς τοῦ Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου, ἀκμάσας κατὰ τὴν 5ην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Οὗτος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἡράκλειτον ὑπεστήριζεν διὰ τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ οὐσιαστικῶς παραμένον ἀμετάβλητα, αἰώνια καὶ ἀνώλεθρα. «ἀγέννητον ἓν καὶ ἀνώλεθρον ἐστι», Τὸ δὲ φαινόμενον τοῦτο παραμένει ἀπρόσιτον εἰς τὰς ἀντιλήψεις μας, λόγῳ τῆς συνεχοῦς ἀλλαγῆς τῆς μορφῆς των.

Τὸ ἡγεμονικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἐτοποθέτει, ὡς καὶ ὁ Ἐπίκουρος καὶ ἄλλοι, εἰς τὸν θώρακα. (Dox. 391), τὸ δὲ γῆρας ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς θερμότητος (αὐτ. 242).

Τὰ ἄρρενα, ὑπεστήριζε, γίνονται ἐκ τῆς ἐπενεργείας τοῦ ψυχροῦ, τὰ δὲ θήλεα ἀντιθέτως. «Τὰ μὲν πρὸς τοῖς ἄρκτοις ἄρρενα βλαστῆσαι, τὰ δὲ πρὸς μεσημβρίαν θήλεα». (Γαλ. XIX, 324).

Πρὸς τούτοις, ἔλεγεν, ὅτι τὸ γένος τοῦ ἐμβρύου προέρχεται, ἀναλόγως, ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἄρρενος ἢ τοῦ θήλεος σπέρματος, καὶ ὅτι τὰ μὲν ἄρρενα ἐμβρυα προέρχονται ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὄρχεως, ἀναπτύσσονται πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος (κόλπον) τῆς μήτρας καὶ ὁμοιάζουν πρὸς τὸν πατέρα, τὰ δὲ θήλεα ἀντιθέτως. «Ὅταν ἀπὸ τῶν δεξιῶν μερῶν τῆς μήτρας ἀποκριθῇ τοῖς πατρῶσιν, ὅταν δὲ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ταῖς μητρῶσιν». (Γαλ. XIX, 327)

Ἄρχελαος (500 π. Χ.)

Οἱ ζῶντες ὀργανισμοί, κατ' αὐτόν, προήλθον ἐκ τῆν θερμάνσεως τῶν κατωτέρω στρωμάτων τῆς γῆς, τὰ ὅποια εἶναι ὄπως ἡ ἰλύς ὑγρὰ καὶ παχέα.

«Περὶ δὲ τῶν ζῶων φησιν, ὅτι θερμαινομένης τῆς γῆς τὸ πρῶτον ἐν τῷ κάτω μέρει, ὅπου τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν ἐμίσγεται, ἀνεφαίνετο τὰ τε ἄλλα ζῶα πολλὰ καὶ ἄνθρωποι, ἅπαντα τὴν αὐτὴν δίαιταν ἔχοντα ἐκ τῆς ἰλύος τρεφόμενα ἦν δὲ ὀλιγοχρόνια» (Ἰππόλ. Dox 140).

Καὶ κατὰ Διογέννην αὐτόθι. «Γεννᾶσθαι δὲ φησι τὰ ζῶα ἐκ θερμῆς τῆς γῆς καὶ ἰλὸν παραπλησίαν γάλακτι οἶον τροφῆς ἀνείσης. Οὕτω δὲ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποιῆσαι».

Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος (500—428 π. Χ.)

Ὁ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἠγησιβούλου, σύγχρονος τοῦ Ἰπποκράτους καὶ φορεὺς τῆς φιλοσοφίας εἰς Ἀθήνας.

Τὰ ζῶα ἔλεγεν εἶναι φθαρτὰ καὶ ἀποτελοῦν μέρη τοῦ κόσμου, προσλαμβάνοντα ἰδιαιτέρας μορφάς. «Μέρη γὰρ εἶναι τοῦ κόσμου ταῦτα, ὡς Ἀναξαγόρας καὶ Εὐριπίδης, ἰλύς δὲ, οὐδὲν τῶν γιγνομένων φθείρεται, διακρινόμενα δὲ ἄλλο πρὸς ἄλλο μρρφάς ἐτέρας ἐπέδειξεν». (Γαλ. XIX 334, ἐ. Κ).

Ὁ φιλόσοφος οὗτος ἐπειδὴ «δλων καὶ νοῦν πάντων φρουρὸν εἶπεν», προσηγορεύετο «Ο ΝΟΥΣ».

Πάντα δὲ τὰ ζῶα, ἐπρέσβευεν, εἶναι αἰσθητὰ καὶ λογικά. «Ἀναξαγόρας πάντα ζῶα λόγον ἔχειν ἐνεργητικόν», (Γαλ. XIX 336, Κ.).

Κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων δὲν ἀνάγεται, ὡς ἡ Μιλησία σχολὴ ἐπρέσβευεν, εἰς ἓν μόνον στοιχεῖον, εἰς μίαν τουτέστιν ὁμογενῆ ὕλην, ὕδωρ, ἢ ἀέρα ἢ πῦρ ἢ γῆν. ἀλλὰ εἰς πληθὺν τοιούτων στοιχείων.

Τὰ ἄπειρα δὲ ταῦτα στοιχεῖα ἐξ ὧν συνίσταται ὁ ὀργανισμὸς, ἐκάλει, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης, ὁμοιομερείας, αἰτινες κατὰ τὴν σημερινὴν ἰατρικὴν ἔκφρασιν εἶναι οἱ διάφοροι ἰστοί. «Τὰ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα τίθησιν, οἶον ὄστουν καὶ σάρκα καὶ μυελὸν καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἐκάστου συνώνυμον τὸ μέρος ἐστιν. (Ἀριστ. Α, 1 314α 18).

Τὰ ζῶα, ἔλεγεν, προέρχονται ἐκ τῶν διαφόρων φυσικῶν στοιχείων, ὄπως τῆς τοῦ θερμοῦ, τοῦ ὑγροῦ καὶ τοῦ γεώδους. «Τὰ ζῶα γίγνεσθαι ἐξ ὑγροῦ καὶ θερμοῦ καὶ γεώδους, ὕστερον δὲ ἐξ ἀλλήλων» καὶ ἄρρενα μὲν ἀπὸ δεξιῶν, θήλεα δὲ ἀπὸ ἀριστερῶν» (Διογ. II 9, Fr. Diels Kranz τόμ. Β⁶, σελ. 59, 6).

Ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν δηλ. ἀπλῶν φυσ. στοιχείων συνίσταται ἡ ὕλη καὶ ὁμογενῶν ἀνατομικῶν στοιχείων ἀποτελεῖται τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῶων.

Κατὰ τὸν Ἀέτιον (1, 3, 5) «Ἀναξαγόρας . . . ἀρχὰς τῶν ὄντων τὰς ὁμοιομερείας ἀπεφήνατο. Ἐδόκει γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναται τι γίνεσθαι ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν».

Τροφήν γοῦν προσφερόμεθα ἀπλήν ἢ μηνοειδῆ, ἄρτον καὶ ὕδωρ καὶ ἐκ γῆς τρέφεσθαι θρίξ, φλέψ, ἀρτηρία, σάρξ, νεῦρα, ὀστέα καὶ τὰ λοιπὰ μόρια. Τούτων οὖν γιγνομένων ὁμολογητέον ὅτι ἐν τῇ τροφῇ προσφερομένη πάντα ἐστὶ τὰ ὄντα, καὶ ἐκ τῶν ὄντων πάντα αὖξεται. Καὶ ἐν ἐκείνῃ ἐστὶ τῇ τροφῇ μόρια αἵματος γεννητικά καὶ νεύρων καὶ ὀστέων καὶ ἄλλων ἃ ἦν λόγῳ θεωρητὰ μόρια. Ἀπὸ οὖν τὰ ὅμοια τὰ μόρια εἶναι τῇ τροφῇ τοῖς γενωμένοις ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσε. Καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀπεφήνατο καὶ τὰς μὲν ὁμοιομερείας ὕλην, τὸ δὲ ποιοῦν αἴτιον νοῦν, τὸν πάντα διαταξάμενον.

Ἄρχεται δ' οὗτος ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν. Νοῦν δὲ αὐτὰ διέκρινε καὶ διεκόσμησε χρήματα λέγων τὰ πράγματα».

Ὁ Νοῦς, ἦτοι ἡ ἀνωτάτη πνευματικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία ἐποπτεύει ἐπὶ τῆς γενέσεως πάντων τῶν ὄντων, εἶναι ἀφθαρτος, αἰώνιος. «Ὁ δὲ νοῦς ἀφθαρτος, ὃς αἰεὶ ἐστὶ κάρτα καὶ νῦν ἐστὶν ἵνα καὶ τὰ ἄλλα πάντα» (Fr. Diels—Kranz B⁶, σελ. 39, 14).

Τὰ πάντα, ἐν ἄλλοις λόγοις, κατευθύνονται ὑπὸ τοῦ Νοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς δημιουργίας καὶ περὶ αὐτοῦ περιδυνοῦνται τὰ πάντα ἀδιακόπως καὶ μεταβάλλονται «Πάντα χρῆμα ἦν ὁμοῦ εἶτα νοῦς ἐλθὼν αὐτὰ δικόσμησεν» (Fr. Diels I, 304, 315, 316, 317).

«Νοῦν δὴ τις εἰπὼν ἐκεῖναι, καθάπερ ἐν τοῖς Ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸ αἴτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης . . . οὗτος ἔφη τὴν παντὸς ἀρχὴν νοῦν καὶ ὕλην, τὸν μὲν νοῦν ποιοῦντα, τὴν δὲ ὕλην γινομένην». (αὐτόθι).

Ἡ δὲ ὕλη, ἡ ἐκ τῶν ὁμοιομερειῶν συγκροτημένη ὑπόκειται εἰς διαίρεσιν καὶ μεταβολήν, πλὴν ὅμως παραμένει πάντοτε ὑπαρκτή, διότι ἐν τῷ κόσμῳ οὐδὲν ἀπόλλυται» διατυπώσας τοιοῦτοτρόπως, καθὼς ὁ Ἱπποκράτης καὶ ἄλλοι τὸ ἀνώλεθρον τῆς ὕλης. «Οὐδὲν χρῆμα γίνεται οὐδ' ἀπόλλυται ἀλλ' ἐπ' ἐόντων χρημάτων συμμίσγεται τε καὶ διακρίνεται». Fr. Diels. B, 302).

Πρῶτος ἐδίδαξεν ὅτι τὸ ἔμβρυον τρέφεται οὐχὶ ὡς θηλάζων τὰς κοτυληδῶνας τοῦ πλακοῦντος, ὡς ἐπρέσβειον ἄλλοι, ἀλλὰ διὰ τὰς ὀμφαλίδος ». (Ἀριστ. π. Ζ. Γεν. Δ, α 763—Fr. Diels I. 314).

Περὶ τοῦ φύλου τοῦ ἐμβρύου ἐπρέσβευεν ὅτι: «τὰ μὲν ἐκ τῶν δεξιῶν καταβάλλεσθαι εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τῆς μήτρας, τὰ δὲ ἐκ τῶν ἀριστερῶν εἰς τὰ ἀριστερά· εἰ δὲ ἐναλλαγῇ τὰ τῆς καταβολῆς γίνεσθαι θήλεια» (Γαλ. XIX 324 K.).

Ἐπίσης εἶχεν ἀσχοληθῆ καὶ εἰς εἰδικὰς φυσιολογικὰς μελέτας. Τὰς αἰσθήσεις λ. χ. ἐξελάμβανεν ὡς ἀποληγοῦσας εἰς τὸν ἐγκέφαλον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς ἐξάρτημα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Ἐθεώρει δὲ ταύτας ὡς συνδεδεμένας μετὰ τοῦ πόνου. (Ἀέτ. IV, 9, 16).

Περὶ δὲ τῆς φωνῆς γράφει: «Τὴν φωνὴν γίνεσθαι πνεύματος ἀντιπесόντος μὲν στερεμνίῳ ἀέρι, τῇ δὲ ὑποστροφῇ τῆς πλήξεως μέχρι τῶν ἀκοῶν προσενεχθέντες, καθὼ καὶ τὴν λεγομένην ἠχῶ γενέσθαι» (Dox. 488).

Τὸν ὕπνον θεωρεῖ ὡς ἀνάπαυσιν τοῦ σώματος, κατὰ τὴν διάρκειαν δ' αὐτοῦ ἡ ψυχὴ ἀγρυπνεῖ, ὡς τοῦτο φανερώνεται ἐκ τῶν ὀνείρων. Ὁ δὲ ὕπνος εἶναι ἀπόρροια τῆς κοπώσεως τοῦ σώματος. «Ἀναξαγόρας κατὰ κόπον τῆς σωματικῆς ἐνεργείας γίνεσθαι τὸν ὕπνον· σωματικὸν γὰρ εἶναι τὸ πάθος οὐ ψυχικόν· εἶναι δὲ καὶ τῆς ψυχῆς θάνατον διαχωρισμόν». (Γαλ. XIX 340. K.).

Ἐκ τῶν χυμῶν παρεδέχετο τὴν κιτρίνην καὶ τὴν μέλαιναν χολήν, ὡς αἰτιολογίαν τῶν νόσων. Εἰς τὴν κιτρίνην δὲ χολὴν ἀπέδιδε τὰς ὀξείας νόσους. (Ἀριστ. π. Ζῶων Μορ. Δ, β, 30).

Διογένης Ἀπολλωνιάτης

«Διογένης Ἀπολλοθέμιδος Ἀπολλωνιάτης ἀνὴρ φυσικῶς ἄγαν ἐλλόγιμος . . . ἦν δὲ τοῖς χρόνοις κατ' Ἀναξαγόραν» (Διογ. IX, 57).

Γεννητικὸν στοιχεῖον ἐθεώρει τὸν ἀέρα· «τὸν τε ἀέρα πυκνούμενον καὶ ἀραιούμενον γεννητικὸν εἶναι τοῦ κόσμου. Οὐδὲν δὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι οὐδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν φθείρεσθαι» (αὐτόθι).

Ὁ ἀήρ, ἔλεγεν, ἐξουσιάζει τῶν πάντων καὶ καθορίζει ἀκόμη καὶ τὰ τῆς νοήσεως. Δι' αὐτοῦ δὲ λειτουργοῦν αἱ αἰσθήσεις, ἐρεθίζοντος τὰ αἰσθητήρια ὄργανα τοῦ ἐρεθίσματος διαβιβαζομένου εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ὅποτε ἀναλόγως τοῦ ἐρεθίσματος γίνεται ἡ αἰσθησις. «Διογένης δ' ὡσπερ τὸ ζῆν καὶ τὸ φρονεῖν τῷ ἀέρι καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀνάπτει . . . τὴν μὲν ὁσφρησιν τῷ περὶ τὸν ἐγκέφαλον ἀέρι . . . τὴν δ' ἀκοήν, ὅταν ἐν τοῖς ὠσίν ἀήρ κινήθῃς ὑπὸ τοῦ ἐξω διαδῶ πρὸς τὸν ἐγκέφαλον. Τὴν δὲ ὄψιν (ὄρασιν) ἐμφαινομένων εἰς τὴν κόρην, ταύτην δὲ μειγνυμένην τῷ ἐντὸς ἀέρι ποιεῖν αἰσθησιν . . . τὴν δὲ γεῦσιν τῇ γλώττῃ διὰ τὸ μανὸν καὶ ἀπαλόν». (Θεόφρ. περὶ αἰσθ. 39—Diels-Kranz B^o, 55, 19).

Τὸ σπέρμα ἐκλαμβάνει ὡς ἀφρὸν τοῦ αἵματος. (Κλήμ. Παιδ. Τ. 6, 48).

Τὸ ἔμβρυον ἔλεγεν, τρέφεται ἐντὸς τῆς μήτρας θηλάζον ἀπὸ τὰς κοτηλυδῶνας τοῦ πλακοῦντος. (Ἀριστ. Ζ. Γεν. Β, 746α 19).

Ὁ Διογένης ἔχει σχηματίσει σαφῆ γνῶσιν περὶ τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος. Ὑπάρχουν, τονίζει, δύο ἀγγειακοὶ πρέμνοι, οἱ ὅποιοι τείνουν διὰ τῆς κοιλίας ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ καὶ κάτω πρὸς τὰ σκέλη καὶ ἄνω πρὸς τὴν κεφαλὴν. Καὶ οἱ δύο ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν καρδίαν.

Γνωρίζει τὰς σφαγίτιδας, τὴν κάτω κοίλην φλέβα, τὴν ὁποία καλεῖ ἡπατιτιδα, ὡς καὶ τὰς σπερματικές. Γνωρίζει καὶ τὴν ἀρτηριακὴν κοιλίαν τῆς καρδίας, ἣτις εἶναι πνευματική, ἣτοι περιέχει πνεῦμα (=ὄξυγόνον), τὸν ὅποιον χαρακτηρίζει ὡς ἡγεμονικὸν μέρος τῆς ψυχῆς. (Ἀριστ. περὶ Ψυχῆς, Α, 2405α 21).

Ἴππων Κροτωνιάτης

Ὁ Ἴππων ἐκ Ρηγίου τῆς Ἰταλίας εἶναι φυσικὸς φιλόσοφος τοῦ 5ου π. Χ αἰῶνος. Οὗτος τὴν ἀρχὴν γενέσεως τῶν ὄντων ἀπέδιδεν εἰς τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον, τὴν δὲ ὑγείαν καὶ νόσησιν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ξηρότητος καὶ ὑγρότητος. «Ἴππων δὲ ὁ Κροτωνιάτης οἶεται ἐν ἡμῖν οἰκείαν εἶναι ὑγρότητα, καθ' ἣν αἰσθανόμεθα ὑγιαίνομεν καὶ ἢ ζῶμεν, ὅταν μὲν οἰκείως ἔχη ἡ τοιαύτη ὑγρότης, ὑγιαίνει τὸ ζῶον, ὅταν δὲ ἀναξηρανθῇ, ἀναισθητεῖ τε τὸ ζῶον καὶ ἀποθνήσκει, διὰ δὲ τοῦτο οἱ γέροντες ξηροὶ καὶ ἀναίσθητοι, ὅτι χωρὶς ὑγρότητος· μεταβάλλειν δ' ὑπερβολὴν θερμότητος καὶ δι' ὑπερβολὴν ψυχρότητος καὶ οὕτως νόσους ἐπιφέρειν, μεταβάλλειν δὲ φροῖν αὐτὴν ἢ ἐπὶ τὸ πλεῖον ὑγρὸν ἢ ἐπὶ τὸ ξηρότερον ἢ ἐπὶ τὸ λεπτομερέστερον ἢ εἰς ἕτερα· καὶ τὸ αἴτιον οὕτως νοσταλγε (Ἀπομ. Londinensis ex Aristotel.—Herm. Diels, 62, 17).

Τὸ ὕδωρ, ἔλεγεν, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ὑγρᾶς φύσεως καὶ ἡ συνεκτικὴ παντὸς ζῶντος ὀργανισμοῦ ὅλη.

Τὸ θερμὸν σῶμα ζῆ διὰ τοῦ ὑγροῦ, τὸ δὲ νεκρὸν ξηραίνεται, διότι ἀποστραγγίζεται τῆς ὑγρότητος. Ὅτι δὲ τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν ζωὴν ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ σπέρματος, τὸ ὅποιον τυγχάνει ὑγρᾶς φύσεως, καὶ ἐκ τῆς τροφῆς ἢ ὁποία διὰ ν' ἀφομοιωθῆ γίνεται χυλώδης. «Τὸ θερμὸν τῷ ὑγρῷ ζῆ καὶ τὰ νεκρούμενα ξηραίνεται καὶ τὰ σπέρματα πάντων ὑγρά καὶ ἡ τροφή πᾶσα χυλώδης· ἐξ οὗ δ' ἔστιν ὕψω καὶ τρέφεσθαι πέφυκε· τὸ δὲ ὕδωρ ἀρχὴ τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἐστὶ καὶ συνεκτικὸν πάντων». (Fr. Diels-Kranz A^o, σελ. 77, πρβλ. Γαλ. XVI, 37).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκκρίσιν τοῦ σπέρματος ἐδέχετο ὅτι καὶ ἡ γυνὴ παράγει,

οὐχὶ ὀλιγώτερον τοῦ ἀνδρός, ὅπερ ὁμοίως δὲν συμβάλλεται εἰς τὴν ζωογονίαν, διότι ἐκπίπτει πρὸς τὰ ἐκτός. (Ἀέτιος V, 5, 3). Τὸ δὲ φ ὕ λ ο ν ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἐτέρου σπέρματος. (Ἀέτ. V, 7, 7).

Ἐμπεδοκλῆς Ἀκραγαντῖνος (490—480 π. X.)

Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἔζησε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καθ' οὗς καὶ ὁ Ἴπποκράτης καὶ ὡς ἐκ τούτου πολλὰ ἀνευρίσκομεν κοινὰ εἰς τὴν λατρικὴν θεωρίαν μεταξὺ τῶν δύο ἐνδόξων αὐτῶν ἀνδρῶν.

Ὁ Ἐμπεδοκλῆς εἶναι ἕν ἐκ τῶν διαυγεστέρων πνευμάτων τῆς ἀρχαιότητος, πανεπιστήμων ὢν, διεκρίθη εἰς τὴν λατρικὴν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ῥητορικὴν, τὴν ποιήσιν καὶ τὴν μηχανικὴν.

Τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων ἀπέδιδεν εἰς τὴν παράθεσιν τῶν τεσσάρων φυσικῶν στοιχείων, ἦτοι τοῦ πυρός τῆς γῆς, τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος, τὰ ὅποια ἀποκαλεῖ ριζώματα καὶ ἀγέννητα, ἦτοι αἰεζῶα καὶ ἄφθαρτα.

Τὰ ριζώματα δὲ ταῦτα μετὰ τῆς συνεργείας καὶ τῶν δύο ἀντιθέτως δρωσῶν δυνάμεων δηλ. τῆς ὁμοιογενείας καὶ τῆς ἀντιδράσεως (φιλίας τε καὶ νεϊκος) πλαστουργοῦν τὰ διάφορα ὄντα. «Ἐμπεδοκλῆς Μέτωνος Ἀκραγαντῖνος τέτταρα λέγει στοιχεῖα (ριζώματα), πῦρ, ἀέρα, ὕδωρ, γῆν, δύο ἀρχικὰς δυνάμεις φιλίαν τε καὶ νεϊκος ὧν ἡ μὲν ἐστὶν ἐνωτικὴ, ἡ δὲ διαιρετικὴ». (Πλούτ. Ἠθικά II, 877 33). «Ὁὗτος δὲ τὰ μὲν σωματικὰ στοιχεῖα ποιεῖ τέτταρα, πῦρ καὶ ἀέρα καὶ ὕδωρ καὶ γῆν, αἴτια μὲν ὄντα πλήθει καὶ ὀλιγότητι, μεταβάλλονται δὲ κατὰ τὴν σύγκρησιν καὶ διάκρισιν, τὰς δὲ κυρίως ἀρχάς, ὑφ' ὧν κινεῖται ταῦτα, φιλίαν καὶ νεϊκος. Δεῖ γὰρ διατελεῖν ἐναλλάξ κινούμενα τὰ στοιχεῖα, ποτὲ μὲν ὑπὸ τῆς φιλίας συγκρηνόμενα, ποτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ νεϊκος διακρινόμενα». (Fr. Diels, I, 616, 28—Γαλ. XV, 32, 49 τοῦ αὐτοῦ IV, 762).

Περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὄντων ἐπρέσβευεν ὅτι, πρῶτον ἐφύησαν εἰς τὴν γῆν τὰ φυτὰ καὶ ἔπειτα τὰ ζῷα. «Ἐμπεδοκλῆς πρῶτα τὰ δένδρα τῶν ζῶων ἐκ γῆς ἀναφύναί φησι, πρὶν τὸν ἥλιον περιπλωθῆναι καὶ πρὶν ἡμέραν καὶ νύκτα διακριθῆναι διὰ δὲ συμμετρίας τῆς κράσεως τῶν τοῦ ἀρρενος καὶ τοῦ θήλεος περιέχειν λόγον». (Ἀέτιος V, 26, 42 Γαλ. XIX 341).

Αἱ γενέσεις τῶν ζῶων, ἔλεγεν, ἐγένοντο κατὰ σειράς, τουτέστι δι' ἐξελιξεως καὶ δὲν ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τῆς γῆς πάντα ἐξ ἀρχῆς αὐτούσια, καὶ δὴ εἰς τέσσαρας σειράς. «Ἐμπεδοκλῆς τὰς πρώτας γενέσεις τῶν ζῶων καὶ φυτῶν μηδαμῶς ὀλοκλήρους γενέσθαι ἀσυμφύσει δὲ τοῖς μορίοις διεζευγμένας, τὰς δὲ δευτέρας συμφυομένων τῶν μερῶν εἰδωλοφανεῖς, τὰς δὲ τρίτας τῶν ὀλοφυῶν, τὰς δὲ τετάρτας οὐκέτι τῶν ὁμοίων, οἷον ἐκ γῆς καὶ ὕδατος, ἀλλὰ δι' ἀλλήλων ἤδη, τοῖς μὲν πυκνωθείσης (τοῖς δὲ καὶ τοῖς ζώοις), τῆς τροφῆς, τοῖς δὲ καὶ τῆς εὐμορφίας τῶν γυναικῶν ὑπερεθισμὸν τοῦ σπέρματος κινήματος ἐμποιήσασθαι». (Ἀέτ. V, 19, 5 βλ. καὶ Γαληνός XIX 335).

Ὁ διαχωρισμὸς τῶν ζῶων, προσθέτει, ἐγένετο λόγῳ τῆς διαφόρου ἐκάστου κράσεως. «Τῶν δὲ ζῶων πάντων τὰ γένη διακριθῆναι διὰ τὰς ποιάς κράσεις». (Ἀέτ. V, 19, 5).

Τὰ ζῷα, ἔλεγε, τρέφονται ἐκ τοῦ οἰκείου χυμοῦ, τουτέστιν ἐκ τῶν ἀφομοιωθεισῶν τροφῶν καὶ αὐξάνονται ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ θερμοῦ, ἦτοι διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς θερμότητος καὶ τῆς τροφῆς. «Ἐμπεδοκλῆς τρέφεσθαι μὲν τὰ ζῷα διὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ οἰκείου, αὐξεσθαι δὲ διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ θερμοῦ, μειοῦσθαι δὲ καὶ φθίνειν διὰ τὴν ἐκλειψιν ἐκατέρων». (Ἀέτιος V, 27, 1).

Αἱ σάρκες προκύπτουν ἐκ τῆς ἰσομεροῦς συνθέσεως τῶν τεσσάρων φυσικῶν στοιχείων, τὰ δὲ νεῦρα ἐκ τῆς μείξεως διπλασίας ποσότητος πυρός καὶ ὕδατος. Καθ' ὁμοίον τρόπον ἐκ τῆς ἀναλόγου συνθέσεως τῶν τεσσάρων αὐτῶν στοιχείων προκύπτουν οἱ ὀσφυες, τὰ ὀστᾶ κ.ο.κ. (Ἀέτ. V, 22).

Καὶ κατὰ Γαληνόν (XIX 337) «Ἐμπεδοκλῆς τὰς μὲν σάρκας γίνεσθαι ἐκ τῆς

Ισοκρατείας τῶν δ'. στοιχείων (δηλ. πυρός, ὕδατος, ἀέρος, γῆς). Τὰ δὲ νεῦρα ἐκ τοῦ πυρός καὶ γῆς ὕδατος διπλασίου μιχθέντος. τοὺς δὲ ὄνυχας γίνεσθαι τοῖς ζώοις ἐκ τῶν νεύρων καθ' ὃ τῷ ἀέρι συνέτυχε περιψυχθέντος τῶν λοιπῶν στοιχείων. 'Ὅστ' αὖ δὲ δοκεῖ μὲν ὕδατος καὶ τῆς ἔσω γῆς, τεττάρων δὲ πυρός γῆς τούτων συγκραθέντων μερῶν, ἰδρῶτα καὶ δάκρυον γίνεσθαι τηκομένου τοῦ αἵματος καὶ περὶ τὸ λεπτύνεσθαι διαχεομένου».

Περὶ τοῦ σπέρματος, ἐπρέσβευεν, ὅτι τοῦτο εὑρίσκεται διεσπαρμένον εἰς ὅλον τὸ σῶμα τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος (Πρβλ. 'Αριστ. π. Ζ. Αἰη 330—722α764, 40).

Ἡ διαφοροποίησις τῶν φύλων, κατ' αὐτόν, συντελεῖται ἐντὸς τῆς μήτρας, δυνάμει τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ. Καὶ διὰ μὲν τοῦ θερμοῦ τὸ σπέρμα προκαλεῖ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἄρρενος ἐμβρύου, διὰ δὲ τοῦ ψυχροῦ τούναντίον τοῦ θήλεος. Ἡ θερμότης, ἐν ἄλλοις, λόγοις, τῆς μήτρας καθορίζει καὶ τὸ φύλον τοῦ ἐμβρύου, (Γαλ. ΧΙΧ 324—Dox. 433).

Ἡ διαμόρφωσις τῶν ἐμβρύων ἀρχεται ἀπὸ τῆς 3ῆς ἡμέρας τῆς συλλήψεως καὶ τὰ μόρια τελειοῦνται τὴν πεντηκοστὴν καὶ μίαν. (Γαλ. ΧΙΧ 337 — Dox. 419 — 'Αριστ. π. Ζ. Γεν. Δα 394, 764α 1).

Τὰ τέρατα προκύπτουν ἢ ἐκ τοῦ πλεονασμοῦ ἢ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ σπέρματος ἢ ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ κυήματος εἰς πλείονα τοῦ ἐνὸς μέρη. «Ἐμπεδοκλῆς νομίζει ἢ παρὰ πλεονασμὸν σπέρματος ἢ παρ' ἐλλείμμα ἢ παρὰ τὴν τῆς κινήσεως ἀρχὴν ἢ παρὰ τὴν εἰς πλείω διαίρεσιν ἢ παρὰ τὸ ἀπονεύειν τέρατα γίνεσθαι» (Γαλ. ΧΙΧ 325. Κ).

Τὰ δὲ δίδυμα καὶ τὰ τρίδυμα ἐκ τοῦ πλεονασμοῦ τοῦ σπέρματος ('Αέτ. V, 10, 1 Γαλ. ΧΙΧ, 326). Γνωρίζει ὅτι τὸ ἐμβρυον περιέχεται ἐντὸς τοῦ ἀμνίου καὶ πρῶτος αὐτὸς χρησιμοποιοεῖ τὸν ὄρον ἀμνιοσὺμῆν. (Ροῦφ. Ἐφέσ.). Γνωρίζει ἐπίσης ὅτι ὁ ὀμφάλιος λῶρος σύγκειται ἐκ τεσσάρων ἀγγείων, ἦτοι ἐκ δύο φλεβῶν καὶ δύο ἀρτηριῶν, διὰ τῶν ὁποίων κυκλοφορεῖ τὸ αἷμα, ἐξ οὗ τρέφεται τὸ ἐμβρυον.

Ἐκ τεσσάρων ἀγγείων, δύο φλεβῶν καὶ δύο ἀρτηριῶν, δι' ὧν εἰς θρέψιν ὅλη αἱματικὴ παρακομίζεται τῆς ἐμβρύου. Ἐμφύεσθαι δὲ ταῦτα Ἐμπεδοκλῆς μὲν εἰς τὸ ἦπαρ οἶεται, Φαῖδρος δὲ εἰς τὴν καρδίαν». (Σωρανὸς Γυν. I, σελ. 42, 12 ἐκδ. ILB).

Περὶ τῆς ἐμμηνορροσίας παραδέχεται ὅτι εἰς ἄλλας μὲν γυναῖκας προγεῖται τῆς ὀρισμένης ἡμερομηνίας, εἰς ἄλλας δὲ καθυστερεῖ ὀλίγας ἡμέρας, τούτου ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς φύσεως τῆς γυναικός. Τὸ δὲ ἀποβαλλόμενον αἷμα ἐλαττοῦται κατὰ τὴν μείωσιν τῆς σελήνης καὶ αὐξάνει αὐξανόμενου τοῦ φωτός αὐτῆς, (Σωκρ. Γυν. I, 21 σελ. 14).

Περὶ τῆς κληρονομικότητος καὶ τῆς ὁμοιότητος τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἔλεγεν, ὅτι αὕτη ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἐπικράτησιν τῶν σπερματικῶν γόνων. «Ἐμπεδοκλῆς οἶεται τὴν ὁμοιότητα γίνεσθαι κατ' ἐπικράτειαν τῶν σπερμάτων», (Γαλ. ΧΙΧ 327). Ἐξέφραζε δὲ τὴν περίεργον ἀντίληψιν, ὅτι πολλάκις τὸ παιδίον εἶναι δυνατόν νὰ ὁμοιάσῃ μὲ εἰκόνας ἢ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα φαντάζεται ἢ ἔγκυος κατὰ τὴν σύλληψιν. «Ἐμπεδοκλῆς τῇ κατὰ τὴν σύλληψιν ὄψει τε καὶ φαντασίᾳ τῆς γυναικός μορφοῦσθαι τὰ βρέφη· πολλάκις οὖν ἀνδριάντων καὶ εἰκόνων ἠράσθησαν καὶ ὅμοια τούτοις τετόκασιν». (Γαλ. ΧΙΧ 328).

Ἡ ἀναπνοὴ καὶ ἡ ἐκπνοὴ, ὑπεστήριζε, γίνεται διὰ τῶν αἰμοφόρων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα εἶναι κενὰ αἵματος, ἔχουν πόρους καὶ κοινωνοῦν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος. Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τῆς ἀδήλου ἀναπνοῆς. (Fr. Diels καὶ Kranz A°, 31 σελ. 347, 100—'Αριστ. π. Ἄναπν. Α, 373α 15—Dox. 412). Κατὰ Γαληνόν (ΧΙΧ 316. Κ.), «Ἐμπεδοκλῆς τὴν πρώτην ἀναπνοὴν τοῦ πρώτου ζώου (ἐμβρύου) γενέσθαι τῆς ἐν τοῖς βρέφουσιν ὕγρασις ἀποχώρησιν λαμβανούσης, πρὸς δὲ τὸ παρακενωθὲν ἐπεισόδου τῆς ἐξωθεν τοῦ ἐκτὸς ἀερώδους γινομένης εἰς τὰ παρανοιχθέντα τῶν ἀγγείων· τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἤδη τοῦ ἐμφύτου θερμοῦ τῇ πρὸς τὸ ἐκτὸς ὀρμῇ τὸ ἀερώδες ὑπαναθλίβοντος τὴν ἐκπνοήν, τῇ δ' ἐντὸς ἀνθυποχωρήσει τῷ ἀερώδει τὴν ἀντεπίσσοδον παρεχομένου τὴν εἰσπνοήν· τὴν δὲ νῦν κατέχουσιν φερομένου τοῦ αἵματος ὡς πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὸ ἀερώδες διὰ

τῶν ῥινῶν ταῖς ἑαυτοῦ ἐπιρροαῖς ἀναθλίβοντος καὶ τὴν ἐκχώρησιν αὐτοῦ γίνεσθαι τὴν ἐκπνοήν· παλιδρομοῦντος δὲ τοῦ ἀέρος ἀντεπεισαχθέντος εἰς τὰ διὰ τοῦ αἵματος ἀραιώματα, τὴν εἰσπνοήν».

Περὶ τῆς ὀρᾶσεως· εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἐκ τῶν προσπιπτόντων εἰδώλων ἐκπέμπονται ἀκτῖνες καὶ ἐκχύσεις, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἀντιληπταὶ διὰ τοῦ νοῦ. (Dox. 403). Καὶ κατὰ Γαληνὸν «Ἐμπεδοκλῆς τοῖς εἰδώλοις τὰς ἀκτῖνας ἀνέμιξε προσαγορεύσας τὸ γιγνόμενον, ἀκτῖνας εἰδώλου συνθέτου». (Γαλ. XIX 307. K.).

Περὶ τῆς ὀσφρήσεως, κατὰ Γαληνὸν (XIX 310), ἐδέχετο ὅτι ἡ ὀσμή ἐκπηγάζει ἐκ τοῦ ἐκπνεομένου ἀέρος. «Ἐμπεδοκλῆς ταῖς ἀναπνοαῖς ταῖς ἀπὸ τοῦ πνεύμονος συνεκκρίνεσθαι τὴν ὀσμὴν· ὅταν οὖν ἡ ἀναπνοὴ βαρεῖα γένηται κατὰ τραχύτητα μὴ συναισθάνεσθαι, ὡς περ ἐπὶ τῶν βευματιζομένων».

Ἡ δὲ ἀκοὴ συνελίτται ὅταν κινήθῃ ὁ ἀήρ ὑπὸ ψόφου, ὅταν δηλ. ὑποστῇ κραδασμὸν καὶ ὁ ἦχος μεταδοθῇ διὰ τοῦ κοχλίου εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ γίνῃ ὑπ' αὐτοῦ ἀντιληπτός. «Ἐμπεδοκλῆς τὴν ἀκοὴν γίνεσθαι κατὰ ἔμπτωσιν τοῦ πνεύματος τῷ κοχλιώδει χόνδρῳ, ὅπερ φησὶν ἐξηρητῆσθαι ἐντὸς τοῦ ὠτός κώδωνος τρόπον αἰωρούμενον καὶ τυπτόμενον». (Γαλ. XIX 309 K.).

Περὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς αὐξήσεως παρεδέχετο ὅτι τὰ ζῶα τρέφονται διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν οἰκείων ὕλων καὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ θερμοῦ, φθίνουσι δὲ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀμφοτέρων. (Dox. 440, Γαλ. XIX, 342).

Εἶχε σοβαρῶς ἀσχοληθῆ εἰς τὴν ἀνατομικὴν καὶ πρῶτος περιέγραψε τὸν λαβύρινθον τοῦ ὠτός, (κοχλιώδη χόνδρον), τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς τὸ κύριον τῆς ἀκοῆς ὄργανον.

Θρυλεῖται ὅτι οὗτος ἠμπόδισε τὴν ἐξάπλωσιν λοιμοῦ τινος ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι διὰ τῆς ἀποφράξεως χαράδρας τινός. «Ὁ δὲ φυσικὸς Ἐμπεδοκλῆς ὄρους τινὰ διασφάγα βαρὺν καὶ νοσώδη κατὰ τῶν πεδίων τὸν νότον ἐμπνέουσιν ἐμφράξας, λοιμὸν ἔδοξεν ἐκκλείσαι τῆς χώρας». (Πλούταρχ. περὶ Πολυπραγμ. Α, Ε. 515, ἐκδ. Didot. I, σελ. 623, 28).

Λέγεται ἐπίσης ὅτι ἐξήλειψεν ἐλώδεις πυρετοὺς διὰ τῆς συνενώσεως δύο ποταμῶν καὶ τῆς ἐξαλείψεως τῶν ἐλῶν.

Ὑποστηρίζεται, ἐξ ἄλλου, ὅτι μετὰ τοῦ Ἰπποκράτους, ἄγνωστον ὑπὸ ποίας συνθήκας συνεργασίας, κατεπολέμησε τὸν μέγαν λοιμὸν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐγραψε περισπούδαστον ἔργον περὶ φύσεως εἰς στίχους ἐκ τριῶν βιβλίων συγκείμενον, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ἐπραγματεύετο περὶ τοῦ Παντός, εἰς γενικοὺς κανόνας, τὸ δεῦτερον περὶ τῆς εἰδικῆς τῶν ὄντων παραγωγῆς καὶ τὸ τρίτον περὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ψυχῆς του.

Περὶ τοῦ ὕπνου καὶ τοῦ θανάτου, ὑπεστήριζεν ὅτι: ὁ μὲν ὕπνος προκύπτει ἐκ τῆς μερικῆς καταψύξεως τοῦ θερμοῦ, ὁ δὲ θάνατος ἐκ τῆς παντελοῦς αὐτοῦ ἀποσβέσεως. «Ἐμπεδοκλῆς τὸν ὕπνον καταψύξει τοῦ ἐν τῷ αἵματι θερμοῦ συμμετρῶ γίνεσθαι, τῷ δὲ παντελεῖ θάνατον». (Ἀέτ. V, 26). «Θάνατον γίνεσθαι διαχωρισμῷ τοῦ πυρώδους καὶ ἀερώδους». (Γαλ. XIX 340. K.).

Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης

Ὁ φυσικὸς οὗτος φιλόσοφος ἦτο ὁ πλέον διάσημος ἀτομικὸς, μαθητὴς τοῦ ἐπίσης ἀτομικοῦ φιλοσόφου Λευκίππου.

Ὁ Δημόκριτος ἐγεννήθη, κατὰ τὸν Εὐσέβιον (χρον.) τὴν 70ην Ὀλυμπιάδα, ἦτοι περίπου κατὰ τὸ ἔτος 500—497 π. Χ. καὶ ἤκμασεν ὅταν καὶ ὁ Ἰπποκράτης, ἦτοι κατὰ τὴν 86ην (436—433).

Περιηγήθη πολλὰς χώρας, ὅπως τὴν Χαλδαίαν, τὴν Βαβυλῶνα καὶ ἐπεσκέφθη πολλοὺς Ἰνδοὺς σοφοὺς. (Αἰλ. V, Η—IV, 20—4A καὶ 40, 1—Fr. Diels · Kranz B^o, 86, 16).

Ἐσπούδασεν εἰδικῶς τὴν ἰατρικὴν, ὡς φυσικὴν ἐπιστήμην, οὐδέποτε δμως ἡσχο-

λήθη εἰς τὴν ἀσκήσιν αὐτῆς. Αἱ δὲ μελέται αὐτοῦ ἐκτείνονται εἰς ὄλους τοὺς κλάδους τῆς ἰατρικῆς καὶ κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν ἀνατομικὴν τῶν τε ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τὴν ἀπόκτησιν σαφῶν ἀνατομικῶν γνώσεων, καθ' ἑκάστην ἐθυσίαζε πολυάριθμα ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀνέτεμνε. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ ἀνθρώπινα ἔτι πτώματα ὑπέβαλε εἰς συστηματικὴν ἀνατομικὴν παρατήρησιν, παρὰ τὰς κρατούσας τότε αἰσθηρὰς θρησκευτικὰς ἀπαγορεύσεις περὶ κακοποιήσεως τῶν ἀνθρωπίνων πτωμάτων.

Ὁ Δημόκριτος κατηγορήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς παράδοξος, μανιακὸς σοφός, διαβιῶν ἐν τοῖς τάφοις, καὶ τοῦτο διότι, ὡς φαίνεται, ἵνα τύχη τῆς εὐκαιρίας ν' ἀνατάμνη ἀνθρώπινα πτώματα¹⁾. «Ἐρημάζειν ἐνίοτε καὶ ἐν τοῖς τάφοις ἐνδιατρίβων». (Ἀντισθένης, F.H.G. III, 173).

Ὅταν δὲ ὁ φίλος του Ἴπποκράτης προσεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀβδηριτῶν διὰ νὰ τὸν ἐπισκεφθῆ, διότι οἱ συμπατριῶται του τὸν ἐξελάμβανον, ὡς βαρέως πάσχοντα κατὰ τὰς φρένας, ἐπειδὴ κατελαμβάνετο συχνάκις ὑπὸ γέλωτος, ἐξ οὗ καὶ γελῶν φιλόσοφος²⁾, εὔρεν αὐτὸν καθήμενον ἐν μεγάλῃ πέτρᾳ καὶ περίξ αὐτοῦ ἔκειντο σωροὶ πτωμάτων ζώων. «Ὁ δ' εἶχεν ἐν εὐκοσμῇ πολλῇ ἐπὶ τοῖν γονάτοιν βιβλίον, καὶ ἕτερα δέ τινα ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν αὐτέῳ παρεβέβλητο, σεσώρευτο δὲ καὶ ζῶα συχνὰ ἀνατετμημένα δι' ὄλων. . . εἶτα μετ' οὐ πολὺ, τούτων ἐρδομένων ἐξαναστάς περιεπάτει, καὶ τὰ σπλάγχνα τῶν ζώων ἐπεσκόπει». (Ἐπιστολαὶ Ἴππ. IX, σελ. 350—352, 2 ἐξ.). Καὶ διὰ τὸν οἱ ἄσσοι Ἀβδηρίται ἠρώτησαν τὸν μέγαν Ἴπποκράτην: «βλέπεις τὴν κατάστασιν τοῦ σοφοῦ μας;».

«Βεβαίως, ἀπήντησεν ὁ Ἴπποκράτης, Δημόκριτον εἶδον ἀνδρα σοφώτατον, σωφρονίζειν ἀνθρώπους μόνον δυνατώτατον» (αὐτόθι σελ. 380).

Ἡ συγκρότησις τῶν ὄντων, ἐδίδασκεν, ὀφείλεται εἰς τὰς ἀτόμους, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπειροελάχιστα στοιχεῖα, ὁμοιομερῆ τὴν οὐσίαν καὶ τὰ ὁποῖα κινουῦνται ἀενάως ἐν τῷ κενῷ, ὅπερ παρεμβάλλεται μεταξὺ αὐτῶν. Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὁ κενὸς χώρος, ὁ ὁποῖος φέρει εἰς συνάφειαν τὰς ἀτόμους, κέκτηται ὑπόστασιν ἐν τῇ συγκροτήσει τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἕν σῶμα. «Δοκεῖ δὲ αὐτῷ τὰς δὲ ἀρχὰς εἶναι, τῶν ὄλων ἀτόμους καὶ κενόν, τὰ δ' ἄλλα πάντα νενομίσθαι ἀπείρους τε εἶναι καὶ κόσμους καὶ γεννητούς καὶ φθαρτούς· μηδὲν τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γενέσθαι μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν φθείρεσθαι. Κατὰ τὰς ἀτόμους δὲ ἀπείρους εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ πλήθος, φέρεσθαι δ' ἐν τῷ ὄλῳ δινουμένας, καὶ οὕτω πάντα τὰ συγκρίματα γεννᾶν, πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, γῆν· εἶναι γὰρ καὶ ταῦτα ἐξ ἀτόμων τινῶν συστήματα· ἅπερ εἶναι ἀπαθῆ καὶ ἀναλλοίωτα διὰ τὴν στερεότητα». (Διογ. IX, 44—πρβλ. Fr. Diels καὶ Kranz B⁶, 84, 10).

«Καθὰπερ οἱ περὶ τὸν Ἐπίκουρον τε καὶ Δημόκριτον τὰς ἀτόμους. Ἐτεῖ (=τῇ ἀληθείᾳ) δ' ἄτομον καὶ κενόν, ὁ Δημόκριτος φησί, ἐκ τῆς συνόδου τῶν ἀτόμων γίνεσθαι νομίζων ἀπάσας τὰς αἰσθητὰς ποιότητας» (Γαλ. I, 416, 417). «Αἱ μὲν οὖν ἄτομοι σύμπασαι, σώματα οὖσαι σμικρά, χωρὶς ποιότητων εἰσὶ (δηλ. δὲν κέκτηνται οὐδεμίαν ἰδιότητα). Τὸ δὲ κενὸν χώρα τις, ἐν ᾗ φερόμενα ταυτὶ τὰ σώματα ἄνω τε καὶ κάτω σύμπαντα διὰ παντός τοῦ αἰῶνος, ἢ περιπλέκεται πῶς ἀλλήλοις, ἢ προσκρούει καὶ πάλλεται, καὶ διακρίνει δέ, καὶ συγκρίνει πάλιν εἰς ἀλληλα κατὰ τὰς τοιαύτας ὁμιλίας, κακ τούτου τὰ τε ἄλλα συγκρίματα πάντα ποιεῖ, καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν καὶ τὰς αἰσθήσεις» (Γαλ. I, 438).

Περὶ τοῦ σπέρματος. ἔλεγεν, ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐξ ὄλων τῶν μερῶν καὶ

1) Πρβλ. Κ. Μητροπούλου: Ἡ ἀνατομικὴ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων τῆς γυναικὸς παρ' ἀρχαίους, σελ. 5 καὶ 6.

2) «Ὅδτος ἐγάλα πάντα, ὡς γέλωτος ἀξίων πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις» (Ἴππ. Ἐπιστ.) ἐκλήθη δὲ σοφία καὶ γελασῖνος, διὰ τὸ γελαῖν πρὸς τὸ κενοσπούδαστον τῶν ἀνθρώπων (Ζουτδασ).

τῶν μορίων τοῦ σώματος. «Δημόκριτος ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων καὶ τῶν κυριωτάτων μερῶν οἶον ὀστέων, σαρκῶν, ἰνῶν, τὸ σπέρμα εἶναι». (Λέτιος V, 3, 6—Dox. 417).

Τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς ἀντιλήψεις ἐξέφρασε καὶ ὁ Ἰπποκράτης. Ὁ Δημόκριτος ἔλεγε χαρακτηριστικῶς: «Ἄνθρωποι εἰς ἔσται καὶ ἄνθρωπος πάντα» (Γαλ. XIX, 449).

Ὑπεστήριξε δέ, ὡς καὶ ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Ἐπίκουρος καὶ ἄλλοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην, ὅτι σπέρμα κέκτηται καὶ τὸ θῆλυ. «Ἐπίκουρος, Δημόκριτος καὶ τὸ θῆλυ προῖεσθαι σπέρμα» ἔχει γὰρ παραστάτας ἀπεστραμμένους, διὰ τοῦτο ὄρεξιν ἔχει περὶ τὰς χρήσεις». (Λέτ. V, 1—Dox. 418, Γαλ. XIX, 322).

Περὶ τοῦ φύλου, ὑπεστήριζεν ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ σπέρματος τοῦ ἀνδρός, ἐὰν τὸ ἔμβρυον εἶναι ἄρρεν, ἢ τῆς γυναικὸς ἐὰν εἶναι θῆλυ. «Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης ἐν μὲν τῇ μητρὶ γίνεσθαι φησὶ τὴν διαφορὰν τοῦ θήλεος καὶ τοῦ ἄρρενος, οὐ μόντοι διὰ τὴν θερμότητα γε καὶ ψυχρότητα τὸ μὲν γίνεσθαι θῆλυ, τὸ δὲ ἄρρεν, ἀλλ' ὀπότερον ἂν κρατήσῃ τὸ σπέρμα τὸ ἀπὸ τοῦ μορίου ἔλθον (δηλ. τὸ ἀπὸ τοῦ ἀντιστοίχου γεν. ἀδένοσ ἀποκριθέν) ᾧ διαφέρουσιν ἀλλήλων τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν». (Ἀριστ. π. Ζ. Γεν. Δ, 1, 764α 6 Δ).

Ἐπίστευε δὲ ἐσφαλμένως, ὅτι τὸ ἔμβρυον ἐν τῇ μήτρᾳ τρέφεται διὰ τῶν θηλῶν τοῦ πλακοῦντος. «Δημόκριτος καὶ Ἐπίκουρος τὸ ἔμβρυον ἐν τῇ μήτρᾳ διὰ τοῦ στόματος τρέφεσθαι, ὅθεν εὐθέως γεννηθὲν ἐπὶ μαστὸν φέρεσθαι τῷ στόματι. Εἶναι γὰρ καὶ ἐν τῇ μήτρᾳ θηλάσ τινας, καὶ στόματα, δι' ὧν τρέφεσθαι» (Dox. 426—Γαλ. XIX 330).

Τὰ τέρατα εἶχε τὴν γνώμην ὅτι γίνονται ἐκ τῆς συμπτώσεως δύο γόνων, οἱ ὅποιοι μετὰ τὴν σύλληψιν πεσόντες ἐντὸς τῆς μήτρας συμφύονται καὶ μεταλλάσσονται εἰς τερατώδη σχηματισμόν. (Ἀριστ. π. Ζ. Γεν. Δ, 4—769 β, 30).

Περὶ δὲ τῶν αἰσθησέων καὶ κυρίως τῆς ὄρασεως ὑπεστήριζεν ὅτι αὗται γεννῶνται ἐκ τοῦ προσπίπτοντος εἰδώλου ἐκ τοῦ ἐκτὸς κόσμου εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἦτοι διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς εἰκονοσ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐκ τῶν διαχεομένων ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἀκτίνων ἐπὶ τὸν ὀφθαλμόν. (Dox. 403).

Τέλος ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἰατρικὴ θεραπεύει τὰς νόσους τοῦ σώματος, ἢ δὲ σοφία τὴν ψυχὴν. «Ἰατρικὴ μὲν γὰρ κατὰ Δημόκριτον νόσους, ἀκέεται, σοφίη δὲ ψυχὴν παθῶν ἀφαιρεῖται». (Κλήμ. Παιδ. I, 6—Fr. Diels καὶ Dranz B^o σελ. 152, 31).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Fragmente der Vorsokratiker Griech. Herm. diels · kranz 1—3 Berlin 1934—37.
 - 2) Fredrich, C. Hippokratische Untersuchungen Phil. Unters. NO 15 Berlin 1899.
 - 3) Schumacher, J. Antike Medizin Berlin 1940 τόμ. 1.
 - 4) Zeller, E. die Philosophie der Griechen in ihrer Geschichtlichen Entwicklung 6 Aufl. Leipzig 1919—1920.
 - 5) Doxografi Graeci, H. Diels. έκδ. II Berlin 1929 Dox.
 - 6) Anonymus Londinensis ex Aristotelis Iatricis Menoniis et Aliis Medicis Eclogae έκδ. H. Diels Berlin 1893.
 - 7) Brink, B. Democriti Liber «περὶ ἀνθρώπου φύσιος». Philologus VIII, 1853 σελ. 414.
 - 8) Cappelle W. Fragm. des Herakleitos. Hermes 59, 1924. σελ. 190—203.
 - 9) Μητροπούλου, Κ. Ἱατρικὴ Βίβλος 1952, Δ, 1 σελ. 17—28.
-

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ : Ὁ μελετητὴς πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν τοῦ ὅτι αἱ ἀξιολογέταται πληροφορίες περὶ τῆς ἱατρικῆς τῶν Προσωκρατικῶν, αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τῶν διαφόρων δοξογράφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Γαληνοῦ περιέχουν στοιχεῖα διαφόρων ἐποχῶν καὶ δὲν συνάμειθα νὰ κρίνωμεν ἀπακριδῶς ἐὰν ταῦτα ἀνήκουν εἰς τοὺς σοφοὺς εἰς οὓς ἀναφέρονται.